

Vad skulle få en lantbrukare att ställa om från konventionell till ekologisk mjölkproduktion?

av

Marie Sjölin

**Institutionen för husdjurens
utfodring och vård**

Examensarbete 260

**Swedish University of Agricultural Sciences
Department of Animal Nutrition and Management**

Uppsala 2008

Vad skulle få en lantbrukare att ställa om från konventionell till ekologisk mjölkproduktion?

av

Marie Sjölin

**Handledare: Gunnela Gustafson, Inst. för husdjurens utfodring och vård
Helena Nordström Källström, Inst. för stad och land**

**Institutionen för husdjurens
utfodring och vård**

Examensarbete 260

**Swedish University of Agricultural Sciences
Department of Animal Nutrition and Management**

Uppsala 2008

Sammanfattning

I enighet med regeringens förslag finns det ett mål i Sverige att år 2010 ska minst 20 % av Sveriges åkermark brukas med ekologiska metoder (Statens Jordbruksverk, 2008). I samband med detta har regeringen proponerat att produktionen av ekologiska livsmedel såsom mjölk, kött och ägg ska öka avsevärt. För att uppnå regeringens mål krävs det att Sveriges lantbrukare blir motiverade till att ställa om sin produktion från konventionell till ekologisk. Milko är ett mejeri som har valt att satsa på ekologiska produkter, de vill profilera sig som *det ledande ekologiska mejeriet*, och har därför ett stort behov av ekologisk råvara (Milko, 2008). Företaget hämtar idag mjölk på 913 gårdar och drygt 8 % av mjölkvolymen är ekologiskt producerad. Milko har ett mål att öka denna andel till 50 % inom 15 år.

Syftet med denna studie var att, genom kvalitativa intervjuer med några lantbrukare inom Milkos område, belysa vad som skulle kunna få en lantbrukare att ställa om från konventionell till ekologisk mjölkproduktion.

De motiv som framkommit för omställning till ekologisk produktion var att det överensstämde med lantbrukarens ideologi, att det skulle vara en utmaning och att det skulle ge en förbättrad ekonomi. Motiv som framförts för att *inte* ställa om var att det skulle leda till en försämrad ekonomi, att det inte överensstämde med lantbrukarens ideologi, att det är otydliga regler för certifiering, att det är brist på mark, att odlingen blir svårare och att framtiden är oviss. Enligt studiens utfall är tillgång till mer mark och information, ett förändrat regelverk och en ökad ersättning konkreta faktorer som skulle kunna få intresserade lantbrukare att ställa om från konventionell till ekologisk mjölkproduktion.

Abstract

The Swedish government has proposed that 20 % of the cultivated land in Sweden should be organic by the year 2010 (The Swedish Board of Agriculture, 2008). In addition to this the production of organic food like milk, meat and egg should increase considerably. To reach the government's goal it is necessary that the Swedish farmers get motivated to convert their production from conventional to organic. Milko is a dairy association that has chosen to focus on organic products, they want to be *the leading organic dairy association*, and therefore they have a large need for organic milk (Milko, 2008). Today the company collects milk on 913 farms and about 8 % of the milk volume is organic. The goal for Milko is that within 15 years 50 % of their collected milk should be produced in an organic way.

The aim with this study was to illustrate what factors that would make a farmer convert from conventional to organic milk production by doing qualitative interviews with some farmers within the Milko district (a region in the middle of Sweden).

The motives for converting, which appeared in the interviews, were that it would agree with the farmer's ideology, it would be a challenge and a way to improve the economy. The motives that were mentioned for not converting were a deteriorated economy, that it would not agree with the farmer's ideology, indistinct rules for certification, too little land, that the cultivating would be more difficult and an uncertain future. The access to more land and information, a changed regulatory framework and an increased payment are concrete factors that would make an interested farmer convert from conventional to organic milk production, according to the results from this study.

Innehåll

Förord

1. Inledning

Bakgrund till studien

KRAV

Syfte

Frågeområden

Inspirationsträffar

Tidigare forskning

Varför omställning till ekologiskt?

Djurhälsa i ett ekologiskt lantbruk

2. Metod

Kvalitativ intervjumetod

Objektivitet och reflektion

Metod för datainsamlandet

Individuella intervjuer

Omfattning, urval och kontaktande

Intervjuernas genomförande

3. Resultat

Definitioner

Individerna

Ideologerna – ”vi vill leva med naturen”

Företagarna – ”vi är inte helt gröna men vill bedriva ett ekologiskt lantbruk”

Den konservativa – ”det är jag som bestämmer”

De unga akademikerna – ”det skulle vara en utmaning att ställa om”

De övertygade – ”vi har haft den här inställningen i över 10 år men det är först i samband med det högre mjölkpriset som vi har tagit beslutet”

De driftiga - ”använd morötter inte piskor”

Tidigare KRAV, nu konventionell – ”det har blåst många vindar”

4. Analys

Ideologi

Markttillgång

Odling

Regelverk

Ekonomi

Kunskap

Djurhållning

5. Slutsatser

Motiv till att ställa om

Motiv till att *inte* ställa om

Vad skulle få en lantbrukare att ställa om från konventionell till ekologisk mjölkproduktion?

6. Reflektioner

Referenser

Bilaga 1: Mejl till informanterna

Bilaga 2: Intervjuguide

Bilaga 3: Intervju med Helena Engström, KRAV

Förord

Jag vill tacka mina handledare Helena Nordström Källström och Gunnela Gustafson för deras värdefulla insatser i att korrigera detta arbete. Tack även till Emma Gratte på Milko som har tagit med mig på inspirationsträffar, hjälpt mig med att leta fram lämpliga bönder att intervjua och framför allt funnits där som ett bollplank när det har kommit upp någon fråga.

Naturligtvis vill jag sända ett stort tack till de lantbrukare som spenderade tid på att träffa mig och berätta om sin inställning till ekologiskt brukande.

Jag vill även säga att jag uppskattar den hjälp jag har fått från familj och vänner under processens gång.

Det har varit intressant och väldigt lärorikt att genomföra studien och jag hoppas att du som tar del av den också finner den givande!

1. Inledning

Bakgrund till studien

I enighet med regeringens förslag finns det ett mål i Sverige att år 2010 ska minst 20 % av Sveriges åkermark brukas med ekologiska metoder (Statens Jordbruksverk, 2008). I samband med detta har regeringen proponerat att produktionen av ekologiska livsmedel såsom mjölk, kött och ägg ska öka avsevärt. Statens Jordbruksverk (2008) menar att för att målen ska uppnås krävs det att efterfrågan från konsumenterna på just ekologiska produkter fortsätter att vara stor. Regeringen vill stimulera till att marknaden utvecklas på ett positivt och hållbart sätt och anser därför att år 2010 bör 25 % av den offentliga konsumtionen utgöras av ekologiska livsmedel.

För att uppnå regeringens mål krävs det att Sveriges lantbrukare blir motiverade till att ställa om sin produktion från konventionell till ekologisk. Milko är ett mejeri som har valt att satsa på ekologiska produkter, de vill profilera sig som *det ledande ekologiska mejeriet*, och har därför ett stort behov av ekologisk råvara (Milko, 2008). Företaget hämtar idag mjölk på 913 gårdar och drygt 8 % av mjölkvolymen är ekologiskt producerad. Milko har ett mål att öka denna andel till 50 % inom 15 år. På förekommen anledning finns det ett intresse från Milko att få veta vilka faktorer som skulle kunna påverka en mjölkproducerande lantbrukare att ställa om till ekologisk produktion.

KRAV

KRAV är en ekonomisk förening som bildades 1985 (KRAV, 2008). Grunden till bildandet var att skapa en märkning av ekologiskt producerade livsmedel som är trovärdig samt att genom certifiering möjliggöra för lantbrukare att få bättre betalt för sin produktion. KRAVs regler följer EUs och IFOAMs¹ direktiv och har därutöver egna bestämmelser och riktlinjer. I sin verksamhetsidé beskriver KRAV att de vill arbeta för att produktionen och konsumtionen av ekologiskt framställda livsmedel ska öka. Varumärket KRAV är befast bland konsumenterna (Sifundersökning – KRAV, 2007) och innebär i huvudsak att växtodlingen har bedrivits utan kemiska bekämpningsmedel och konstgödsel samt att djurhållningen har varit anpassad till djurens naturliga behov.

Syfte

Syftet med denna uppsats är att, genom kvalitativa intervjuer med några lantbrukare inom Milkoland², belysa vad som skulle kunna få en lantbrukare att ställa om från konventionell till ekologisk mjölkproduktion. Studien är fokuserad på vilka faktorer som påverkar en omställning men även djurhälsan i ett ekologiskt jordbruk kommer att uppmärksammas då arbetet examineras inom ramen för husdjursvetenskap. Eftersom studiens omfattning är begränsad bör resultatet i första hand ses som en utgångspunkt för fortsatta studier inom ämnet.

¹*International Federation of Organic Agricultural Movements* - internationell organisation för ekologisk produktion som fastställer riktlinjer för hela världen. IFOAMs arbete baseras på de fyra grundprinciperna; hälsa, ekologi, rättvisa och omsorg. IFOAM och EUs regelkommitté samarbetar för att erhålla så liktydiga regler som möjligt (IFOAM, 2008).

² ”Milkoland omfattar landskapen Jämtland, Härjedalen, Medelpad, Ångermanland, Hälsingland, Dalarna, Värmland, norra Västmanland och norra Dalsland” (citat från Milkos hemsida).

Frågeområden

För att få en förståelse för hur lantbrukare tänker kring sitt brukande och om att KRAV-ansluta sin produktion fanns det vissa områden som jag ville intervjua lantbrukarna om. Det handlade om gårdens och lantbrukarens historia, inställningen till ekologiskt lantbruk och Milkos kampanj i samband med detta, KRAVs regelverk, djurhållning och odling, ekonomi och behovet av information. Jag ville också veta om det var någon skillnad på reaktionerna mellan lantbrukare i den norra och den södra delen av Milkoland. Det jag främst ville titta på då var om markbristproblematiken skiljde sig, hur odlingsmöjligheterna såg ut och om det var någon skillnad på hur lantbrukarna såg på att ge kalvarna helmjök. I den norra delen har lantbrukarna ett högre nationellt stöd för sin mjölkproduktion vilket gör att utfodring av helmjök leder till större inkomstförluster³. Enligt Jordbruksverkets statistik (2007) är andelen ekologiskt kontrollerad åkerareal 2 procentenheter lägre i det norra intervjuområdet jämfört med det södra. Det är däremot nästan 200 fler KRAV-certifierade mjölkkor i den norra delen.

Inspirationsträffar

I början av februari 2008 fick jag möjlighet att medverka på två av Milkos inspirationsträffar. Det var en väldigt bra inledning till mitt arbete. Träffarna var upplagda på så vis att det först var ett studiebesök på en KRAV-ansluten gård och därefter diskussion om ekologisk mjölkproduktion. Under dessa träffar gavs jag och en grupp av lantbrukare en introduktion till hur den ekologiska trenden ser ut, en genomgång av regler och sedan var det en diskussion angående vad som skulle få bönder att bli ekologiska. Exempel på områden som diskuterades var:

- Hur ska vi få marken att räcka till?
- Hur ska vi få gödseln att räcka till?
- Det är mycket arbete med stenplockning och det blir mer av det om man ska vara ekologisk eftersom man då måste plöja oftare!
- Hur kommer maskinkostnaderna att se ut? Blir det mer traktorkörning?
- Vad är egentligen skillnaden mellan ekologiskt och KRAV?
- Hur kommer ekonomin att förändras?
- Hur gör man med fodret?
- Hur gör man när man måste köpa in djur?
- Vilka raser ska man ha?
- Vad kostar det att gå med?
- Varför är det dubbel karenstid?
- Hur kommer framtiden att se ut? Stöd?
- Hur fungerar det med lösdrift och rastning?
- Det skulle behövas mer information och fler sammankomster!

Det uppkom många tankar, frågor och kommenterar som jag tycker är värda att lyfta fram. Citaten är ryckta ur sitt sammanhang men jag hoppas ändå att det ska gå att förstå innebörden av dem;

En lantbrukare sade att *”nu måste man bli en duktigare bonde”* apropå att ställa om till ekologiskt brukande. I en diskussion om ekologisk växtodling kommenterade en redan KRAV-ansluten lantbrukare att man ska *”gödsla marken och inte grödan”*. Angående hur

³För mer information se jordbruksverket,

<http://www.sjv.se/amnesomraden/stodtilllandsbygden/allastodformer.4.52c6f10b903d789380001762.html>

man kan förvänta sig att omställningen ska fungera arbetsmässigt och ekonomiskt uttalade sig någon om att *"mycket beror på gårdens förutsättningar"*. En annan lantbrukare nämnde problematiken kring mekanisk bearbetning i ekologiskt jordbruk; *"det tar emot att köra så mycket och långt! Det känns inte ekologiskt. Det skulle ha fokuserats mera på alternativa bränslen"*. En annan angelägenhet som togs upp var att marken inte räcker till för många. En lantbrukare kommenterade det genom att säga att *"hästar och betesputsare är problem. Hästägare konkurrerar ut bönderna"*. I anslutning till den diskussionen ställde någon frågan; *"Skulle alla här ställa om imorgon om det fanns mer mark"*? Det blev total tystnad i lokalen efter att frågan hade ställts. En lantbrukare blev lite trött på alla kommentarer från resterande lantbrukare om att reglerna inte skulle fungera i praktiken och sade därför; *"egentligen ska man inte vara så kritisk utan acceptera och sedan svara rätt på eventuella frågor..."*.

Tidigare forskning

Varför omställning till ekologiskt?

Det har gjorts studier inom ämnet tidigare, dvs om vilka faktorer som påverkar om en lantbrukare börjar producera ekologiskt istället för konventionellt, och omfattningen och resultaten av dessa studier har varierat.

Bergkvist & Fredriksson (1998) skildrar varför vissa lantbrukare blir ekologiska och andra förblir konventionella. De beskriver att det är många faktorer som har betydelse vid en övergång till ekologisk mjölkproduktion. Till dessa hör de risker och möjligheter som finns samt lantbrukarens egen bakgrund och värderingar. Studien visade på att de ekologiska mjölkproducenterna i jämförelse med konventionella i större utsträckning omger sig med mer information genom t ex tätare kontakter med rådgivare. De åskådliggjorde även att de ekologiska oftare hade en högre utbildningsnivå, var yngre och hade en annan yrkeserfarenhet i botten. Det som ansågs vara de största problemen för dem som presumtivt skulle konvertera var att följa KRAVs regler och risken att få en försämrad ekonomi pga sänkta mjölkpriser och ekostöd samt genom en lägre mjölkavkastning.

Rigby (2001) omnämner i en artikel vilka de främsta orsakerna till beslut om att bli ekologisk är. Det viktigaste skälet ansågs vara att förbättra miljön, därefter kom lantbrukarens hälsa och på tredje plats var ett förhöjt pris på produkterna. Rigby (2001) har även undersökt vilka faktorer som påverkar att man går tillbaka till konventionell produktion efter att ha varit ekologisk. De faktorer som ökar sannolikheten för en omställning från *ekologisk till konventionell* ansågs vara;

- Ålder och utbildningsgrad (högre utbildade och de som är äldre ändrar tillbaka mer frekvent)
- Kön (kvinnor ändrar oftare tillbaka)
- Medlemskap i en produktionsförening
- Motivet för att bli ekologisk var kostnadsreduktion

De faktorer som istället minskar sannolikheten att återgå till konventionell produktion ansågs vara;

- Medlemskap i en ekologisk produktionsförening
- Medlemskap i ett kooperativ
- Motivet för att bli ekologisk var att förbättra konsumenthälsan och miljön

I Hults & Andresens examensarbete (2000) diskuteras det kring varför vissa ställer om till ekologiskt lantbruk. Det främsta skälet till att lantbrukare ställer om menar de är utmaningen det medför. En övergång kräver t ex en noggrannare planering av växtföljder och odlingsstrategier. Lantbrukare som har utmanats på det här sättet har uttryckt att de har fått ett mer varierande arbete som är roligare. Vissa väljer att bli ekologiska för att undvika att "stödj" det industriella lantbruket. Att vara ekologisk kan ge en möjlighet att behålla jordbruket mer extensivt. Det har även visat sig att ekonomin spelar en viktig roll. Argument för att *inte* bli ekologisk var främst reglerna och kontrollen. Utöver det fanns faktorer som produktionsminskningar (och därigenom en minskad lönsamhet), fördomar och osäkerhet.

Det har även gjorts studier inom samma ämne i andra länder. I Nya Zeeland visade en studie att man bör satsa på att förändra attityderna hos lantbrukarna samt på att förbättra teknologin och finansieringen för att öka den ekologiska produktionen (Fairweather, 1998). I Österrike fann man att det som måste tas i beaktande vid en övergång är lantbrukarnas attityder, preferenser, mål och deras inflytande över bruksmetoden (Darnhofer *et al*, 2003).

Fåhraeus (2000) intervjuade i sitt examensarbete tretton konventionella bönder med olika produktion om deras föreställningar före beslut om omläggning till ekologisk produktion. När bonden ska ta ett beslut är det mycket som spelar in: sunt förnuft och intuition vilket beror av bondens tidigare erfarenheter och mål i livet. Om en lantbrukare ser sig själv som en konventionell bonde så kan det hända att han har en psykologisk spärr som hindrar honom från att bli ekologisk. Fåhraeus kom fram till att det är "gårdsideologin" som styr, dvs det viktigaste är att lantbrukaren känner tillfredsställelse, att ekonomin går runt och att inga onödiga risktaganden behöver tas. Den slutliga huvudanledningen till en övergång visade sig vara ett ökat EU-stöd. Hälften av lantbrukarna hade undersökt hur ekonomin skulle förändras. De som hade gjort det trodde att de skulle tjäna på en omläggning och några hade därigenom bestämt sig för att ställa om. Många lantbrukare hade för lite mark, vissa pga att de hade mark vid motorvägen, och det förhindrade en omläggning.

I en studie med elva ekologiska lantbrukare och två konventionella visade det sig att det var skillnad mellan de som hade ställt om i slutet av 1980-talet (i ett tidigt skede) jämfört med dem som hade ställt om runt år 2000 (Lund *et al*, 2002). De tidigare hade påverkats mer av sina värderingar och de senare var mer ekonomiskt inriktade. Padel (2001) påpekar till viss del samma sak. Tidigare var det främst jordbruksrelaterade faktorer som påverkade en omställning. Dagens lantbrukare ställer främst om pga förhoppningar om en förbättrad ekonomi.

För att sammanfatta ovanstående text så har man i tidigare studier funnit många faktorer som påverkar, både i positiv och negativ riktning. Exempel på de motiv som har uppkommit för att bli ekologisk är förbättrad ekonomi, minskad miljöförstöring, ökad personhälsa och utmaningen det medför. Exempel på motiv för att inte bli ekologisk är försämrad ekonomi, KRAVs regelverk, för lite mark och osäkerhet. Dessa motiv ger min studie en bra grund men det skulle även kunna tillkomma andra faktorer i min undersökning. Anledningar till det kan t ex vara de områden som studien är fokuserad på, att samtliga håller på med mjölkproduktion och att alla levererar till Milko. Dessutom lever vi nu i en tid när konsumenterna värderar produkter av hög kvalitet. Den mest aktuella referensen i min litteraturgenomgång är från 2003 och mycket har hänt sedan dess. Kan det vara så att lantbrukarna är mer positivt inställda till ekologiskt nu eftersom det är mer eftertraktat bland konsumenterna?

Djurhälsa i ett ekologiskt lantbruk

Det finns relativt få studier gjorda inom området djurhälsa och djurvälstånd i ekologiskt lantbruk men under denna rubrik har jag ändå försökt göra en sammanställning av några av de referenser som finns.

Lund (2003) skriver att det inte är så stora skillnader mellan konventionell och ekologisk mjölkproduktion. Därigenom är det heller inte så stor skillnad i sjukdomsmönstret dessa emellan. Det påpekas emellertid att det skulle kunna vara färre sjukdomar i ett ekologiskt system eftersom avkastningen ofta är lägre och djur som producerar mindre är inte lika känsliga för påfrestningar. Hamilton *et al* (2002) poängterar att det går likväldigt att uppnå en god djurvälstånd och djurhälsa i ett ekologiskt system som i konventionell produktion. I en annan artikel av Hamilton *et al* (2006) kan det utläsas att det är bättre juverhälsa i ekologiska besättningar vilket innebär färre mastiter, färre juverskador och lägre celltal.

Parasitproblem är något som ofta omnämns i ekologiska sammanhang. Det var den största orsaken till att ekologiska djur år 2005 fick fler anmärkningar än konventionella vid slakt (Åkerfeldt *et al*, 2007). Svensson *et al* (2000) visade i en studie att trots att ekologiska lantbrukare hade mer kunskap om förebyggande åtgärder för parasitförekomst så förekom ungdjursdiarréer i 14 % av de ekologiska besättningarna men bara i 6 % av de konventionella. En annan sak som Lund (2003) belyser i sin rapport är slakt av KRAV-godkända djur. Det kan i vissa fall leda till långa transporter eftersom djuren måste slaktas på KRAV-godkända slakterier och de är ännu inte så frekvent förekommande.

I en dansk studie av mjölkkor som varit med om en omställning från konventionell till ekologisk produktion kunde inte de problem som uppstått relateras till omställningen (Vaarst, 2001). Vissa av lantbrukarna tyckte dock att det var svårt att hålla en bra foderstat eftersom det är svårt och dyrt med ekologiskt foder. Det upplevdes även som ett problem att hålla kalvarna i grupp, t ex så hände det att kalvarna sög på varandra och att de hade diarréer.

Byström (2002) visade i Öjebynprojektet (jämförelse mellan ekologisk och konventionell mjölkproduktion) att innehållet av energi och protein var lägre i ett ekologiskt grovfoder. Det var dock endast en marginell skillnad i total foderkonsumtion mellan systemen. Byström påstår att det är svårare att täcka kons foderbehov i början av laktationen med en ekologisk foderstat. De ekologiska korna i studien hade signifikant lägre mjölkproduktion per dag men laktationskurvan var jämnare och mer utdragen tack vare ett jämnare foderintag. En foderstat med en hög andel grovfoder gav en lägre mjölkavkastning men ett lika effektivt foderutnyttjande som en foderstat med en stor kraftfoderandel. Djurhälsan registrerades och det var totalt sett färre sjukdomar bland de ekologiska korna. Efter att Öjebynprojektet avslutats (efter 12 års studier) kunde det konstateras att det inte är någon självklarhet att ett konventionellt system ger högre avkastning än ekologisk produktion.

För att sammanfatta ovanstående stycken så vill jag först poängtera att det inte har gjorts så många studier inom området djurhälsa och djurvälstånd i ekologisk produktion. De studier som har utförts har visat på att det skulle kunna vara ett bättre hälsotillstånd i ekologiska mjölkbesättningar tack vare en mer extensiv djurhållning. De problem som främst är relaterade till ekologiskt brukande är parasitåkommor.

2. Metod

Kvalitativ intervjumetod

Jag har använt mig av en kvalitativ intervjumetod i denna studie. En kvalitativ undersökning innebär att man strävar efter att förstå ett beteende och att hitta ett mönster (Trost, 2005). Det betyder att man inte alltid kan belysa resultaten genom beräkningar och generaliseringar, vilket görs i en kvantitativ undersökning. I en kvalitativ studie frambringas vetenskaplighet genom en noggrann beskrivning av forskningsprocessen och den metod som använts. För att åskådliggöra skillnaden på en kvantitativ respektive kvalitativ undersökning ger jag ett exempel på en kvantitativ fråga; Tycker du att det är bra med ekologisk odling? Jämför det med den öppna kvalitativa frågan; Vad tycker du om ekologisk odling? Förenklat skulle man utifrån detta kunna säga att i en kvantitativ studie har du möjlighet att få veta *lite* om *många* medan du i en kvalitativ studie får veta *mycket* om *få*.

Anledningen till att jag valde att göra en kvalitativ intervjustudie var att jag ville få möjlighet att gå djupare in på ämnet och undersöka lantbrukares åsikter och framför allt deras värderingar kring ekologisk mjölkproduktion. Jag kommer inte att kunna generalisera utifrån mina resultat och säga att "så här är det" men jag kommer att kunna lyfta fram viktiga reflektioner och därigenom säga att "så här skulle det kunna vara".

Vissa säger att resultaten av en kvalitativ studie är välkänd kunskap som redan är etablerad. Poängen med en kvalitativ undersökning är att lyfta fram och sätta ord på det som är mer eller mindre känt. I min studie kan det jag lyfter fram tyckas självklart för en lantbrukare medan det är helt okänt kunskap för en person utom branschen.

Objektivitet och reflektion

När man gör en undersökning är det viktigt att sträva efter att vara så objektiv som möjligt. Trost (2005) menar dock att det är väldigt svårt att vara opartisk i en intervjusituation. Även om intervjuaren skulle kunna vara objektiv skulle det aldrig gå att göra två likvärdiga intervjuer eftersom förhållandena ständigt är olika och de kan aldrig bli standardiserade. I en intervju kan det vara så att "misstagen" som t ex missuppfattningar eller felsägningar är de som ger mest information för en kommande analys. Det kan även vara så att det är viktigt att till viss del vara *subjektiv* för att den intervjuade ska känna att intervjuaren visar empati. Dock ska man alltid ha i beaktning att man aldrig ska låta ens egna åsikter ta för stor plats och påverka informanten i för stor utsträckning. I min studie har jag haft en subjektiv framtoning i de fall jag har ansett det vara nödvändigt för att åstadkomma en mer bekväm intervjusituation och för att lyfta fram fler åsikter.

När det gäller objektivitet/subjektivitet så kan här nämnas att det ena intervjuområdet är mina hemtrakter och dessutom har jag en far som är lantbrukare. Dessa faktorer kan ha påverkat min förmåga att vara objektiv och således även resultatet av min studie. Jag märkte tydligt på de intervjuer där jag inte presenterade mig ordentligt att informanterna använde ett "språk" i början av intervjun men när det sedan kom på tal att jag är uppväxt på en mjölkgård upplevde jag att inställningen till mig förändrades.

För att göra trovärdig forskning, oavsett om den är kvantitativ eller kvalitativ så måste resultaten alltid tolkas, och som Alvesson & Sköldberg (2000) menar så ska även tolkningarna tolkas för att man ska åstadkomma ett reflexivt arbete. Det viktigaste som görs i en studie är alltså att *reflektera* och det har jag försökt att göra genom hela mitt arbete.

Metod för datainsamlandet

Individuella intervjuer

Jag valde att göra individuella intervjuer för att öka möjligheten till så öppna och ärliga samtal som möjligt. Det ska emellertid observeras att ofta har mannen eller frun till informanten medverkat, men det är inget jag har uppfattat som ett problem. Jag har däremot inte velat göra en gruppintervju i min studie. Jag tror att en sådan skulle kunna leda till att inte alla får framföra sin åsikt och grupptrycket skulle leda till att personer skulle säga saker som de egentligen inte står för. Den problematiken upplevde jag till viss del på en av de inspirationsträffar som jag medverkade på. Där var det en person med en negativ ståndpunkt som hade första ordet. Därefter fick jag känslan av att det spreds en negativ stämning i hela gruppen. Mötet avslutades i förtid pga att det var så få frågor. Efter mötet stannade dock ett tiotal personer kvar för att ställa frågor och diskutera vidare.

Omfattning, urval och kontaktande

Tillsammans med mina handledare avgjordes det att sex intervjuer skulle vara lagom för denna studies omfattning. Målet för urvalet var att få så stor spridning som möjligt. En representant från Milko hjälpte mig att ta fram lantbrukare som verkade lämpliga att intervjuas. I urvalet finns yngre och äldre lantbrukare representerade, kvinnor och män, de som ansågs vara positivt respektive negativt inställda till ekologiskt brukande, mindre och större företag och de är lokaliserade i både norra och södra delen av Milkoland. Det som samtliga har gemensamt är att alla, i skrivande stund, är konventionella lantbrukare och levererar sin mjölk till Milko.

Studien genomfördes från och med mars till maj 2008. Datainsamlandet utfördes från slutet av mars till mitten av april. Sammanlagt gjordes sju intervjuer. Varje intervju tog 1-2 timmar beroende på hur mycket lantbrukaren hade att säga. Sex intervjuer gjordes genom ett besök hos den berörda lantbrukaren, den sjunde gjordes över telefon. Efter att alla intervjuer var genomförda ansåg jag att KRAV skulle få en möjlighet att kommentera vissa av de åsikter som framkommit gällande regelverket. Jag gjorde därför även en intervju med en representant från KRAV, se bilaga 3, vilka uttalanden jag sedan har använt i analysen.

Kontakten med lantbrukarna skedde i första skedet via Internet genom mejl (se bilaga 1) av den anledningen att jag kände att det skulle vara lättast att formulera mig i skrift. Dessutom skulle det ge lantbrukarna en chans att tänka igenom om de skulle vara intresserade innan jag kontaktade dem igen. Hallgren & Ljung (2005) poängterar i deras bok om miljökommunikation att medverkande i en dialog ska ges möjlighet att tänka igenom ämnet innan de ska ta ställning eller redogöra för sin åsikt. De lantbrukare som inte svarade på mitt mejl ringde jag till. Det var generellt sett väldigt lätt att både komma i kontakt med lantbrukarna och att få ett positivt besked. Det var en av lantbrukarna som inte hade tid att medverka och jag sökte därför upp en annan. Den lantbrukaren som inte hade möjlighet att ställa upp vid första kontakten återkom jag emellertid till i ett senare skede för att göra en telefonintervju. Orsaken till att jag gjorde ytterligare en intervju var att jag ville utöka mitt material.

Intervjuernas genomförande

Innan jag åkte iväg för att intervjua hade jag i åtanke att det var viktigt att göra ett gott intryck. Det är lätt att tro att andra förstår hur man är som person men så är sällan fallet⁴. När jag läste i Trost (2005) att man bör tänka på vilken klädsel och vilka accessoarer man bär när man intervjuar tänkte jag att ens klädsel är självklar att beakta men jag kände inte att accessoarer skulle spela så stor roll. Efter en stunds betänkande insåg jag att det faktiskt spelar en viktig roll för att få en bild av vem man är. Trots att jag inte har så mycket accessoarer kan man redan efter en kort stund uttröna var jag kommer från och min civilstatus enbart genom att titta på mina smycken.

Lantbrukare är unika i intervjusammanhang. Anledningen till det är att de har en speciell livsstil där det inte går att dra en skarp gräns mellan arbete och fritid. Ändras förutsättningarna i familjen så påverkas företaget och tvärtom. Traditioner spelar stor roll för en lantbrukare. Om gården har brukats på ett sätt under flera generationer så är det möjligt att lantbrukaren känner sig förpliktigad att föra traditionerna vidare. Detta hade jag i bakhuvudet när intervjuerna gjordes.

Intervjuerna gick till på så sätt att jag åkte hem till lantbrukarna och hade ett samtal över (i de flesta fall) en fika. Med mig hade jag min intervjuguide (se bilaga 2), ett anteckningsblock, en mikrobandspelare och en liten present till lantbrukaren. Intervjuguiden var en hjälp för mig att komma ihåg de frågor som jag ville ha besvarade. Till en början tyckte jag att intervjuguiden fungerade bra och lade därför inte så stor vikt vid att ändra i den och förbättra den. Nu i efterhand efter att alla intervjuer är genomförda inser jag att jag absolut hade kunnat göra den bättre. Anledningen till att det gick bra i början kan dels ha varit att informanterna pratade mycket utan mina frågor och dessutom kan det ha varit lättare att göra sig förstörd i hemtrakterna där jag började mitt datainsamlande. Alla intervjuer, utom en, spelades in vilket var till hjälp vid analysen. Att en intervju inte spelades in beror på att den personen inte ville bli inspelad.

Under intervjun försökte jag formulera mig så tydligt som möjligt (vilket inte alltid är så lätt) och att ställa öppna frågor. Hur informanterna responderade varierade, vissa pratade glatt på utan att jag behövde ställa några frågor medan andra inte var lika intresserade av att prata. Min uppfattning nu i efterhand är att det är svårare att intervjua en person som inte direkt har några åsikter eller som har en negativ inställning. Det kräver mer av den som intervjuar och således att intervjuguiden fungerar bra. En annan sak som jag upplevde under intervjuerna var att informanterna väntade sig svar från mig. Jag tyckte dock att det var skönt att jag inte kunde svara på allt eftersom min uppgift ej var att informera dem.

3. Resultat

Definitioner

I den kommande texten används orden *lantbrukare*, *jordbrukare* och *bonde* som synonymer. Jag har även använt både benämningen *företag* och *gård* i mina beskrivningar. Anledningen till det är att benämningarna har varierat ute på gårdarna. Jag menar också samma sak när jag skriver *ekologisk* och *KRAV* (om jag inte poängterar något annat) eftersom man måste vara

⁴ Som exempel på detta kan jag nämna att en bekant till mig en gång sa: ”du är en sån som matchar ögonskuggan med kläderna”. Va?!, tänkte jag, det stämmer inte... jag är ju bara en bonnjänta från en liten by i Jämtland. Efter det började jag tänka på att vilken uppfattning andra får av en beror av i vilken situation man träffas och i de fall man bara träffas en gång blir det första intrycket väldigt viktigt.

ansluten till KRAV inom mjölkproduktion för att kunna kalla sig ekologisk. Med *3-dagarsregeln* avser jag KRAVs regel som säger att kalven ska gå tillsammans med kon under minst hela råmjölkperioden.

Det finns en rubrik i resultatdelen som heter "budskap till politiker". Anledningen till det är att jag frågade informanterna under intervjuerna vad de skulle formulera för budskap om de fick möjlighet att vidarebefordra det direkt till politikerna. Det behövde inte handla om ekologiskt jordbruk utan mer om hur villkoren allmänt kan förbättras för lantbrukarna. Skälet till att jag valde att ta upp en sådan fråga var att jag ville ge lantbrukarna en chans att säga något om jordbruket i helhet som inte direkt är kopplat till ekologiskt brukande. Jag hoppades att det skulle ge mig mer information och kunskap om hur informanterna är som personer.

I texten kommer informanterna i den ordning som de har intervjuats. Jag har valt att redovisa intervjuerna som berättelser för att ge läsaren möjlighet att bilda en egen uppfattning innan jag redovisar min. Under rubriken "individerna" följer de olika intervjuerna. Vissa kommentarer har jag skildrat med hjälp av citat. Det kan dock påpekas att det även i brödtexten är kommentarer från informanterna. Det är alltså inte säkert att det som omnämns är något vedertaget och det är inte jag som säger/tycker något, det är informanternas åsikter.

Texterna från de intervjuade är sammanställda efter den uppfattning som jag fick när jag pratade med lantbrukarna. Det är möjligt att jag, trots användande av mikrobandspelare och anteckningar, har missuppfattat eller feltolkat det lantbrukarna har sagt.

Individerna

Ideologerna – "vi vill leva med naturen"

Gården och den sociala situationen

På gården, som finns belägen i den norra delen av Milkoland, finns en man och en kvinna (båda i medelåldern), deras tre barn och djur såsom kor, hästar, katter, hundar och kaniner. De har 140 kor, varav största delen är SLB, resterande är fjällkor och SRB. Avkastningen ligger på ca 10000 kg ECM⁵. De har kall lösdrift med mjölkgrup (tandemstall) sedan 2004. Djuren har fri tillgång på grovfoder och ges färdigfoder utöver det. Till gården hör 250 ha åker- och betesmark. Lantbrukarna sprutar aldrig och använder konstgödsel restriktivt. Rekryteringsdjuren är utspridda i två andra byar efter att den gamla ladugården brann ned förra året. Tjurarna säljs efter mjölkperioden till en gård några mil bort.

När det gäller gårdens historia så har den gått i arv i flera generationer på mannens sida. Han har bott på gården hela livet och aldrig gjort något annat än att arbeta med mjölkkor. Kvinnan i familjen har arbetat bl a som avbytare och seminör innan hon flyttade till gården för ca 30 år sedan. Hon har även varit engagerad i mycket genom t ex förtroendeuppdrag. Lantbrukarna är med i IndividRAM⁶, IndividAVEL⁷ samt Individjuver⁸ vilket har lett till bl a god djurhälsa och fina avelsdjur som har diplomerats. När det gäller informanternas framtidsplaner så säger de att de först måste få till stånd nybyggnationen av ladugården. När det är klart så är det

⁵ECM = energikorrigerad mjölk (den mängd i kg som erhålls efter att mjölken har räknats om till energikoncentrationen 750 kcal, dvs motsvarande 3,3% protein och 4,0 % fett).

⁶ IndividRAM är en tjänst som husdjursföreningarna erbjuder för uppföljning av produktionsresultat.

⁷ IndividAVEL är en tjänst som husdjursföreningarna erbjuder för exteriörbedömning och avelsvärdering.

⁸ Individjuver är en tjänst som husdjursföreningarna erbjuder för uppföljning av besättningens smittläge.

möjligt att det kan vara aktuellt att ansluta sig till KRAV. Deras inställning till ekologiskt lantbruk är i det stora hela positiv.

Från konventionell till ekologisk

Informanterna är båda överens om att en övergång inte skulle innebära speciellt stora omställningar då djurstallet har ett lösdriftssystem sedan en tid tillbaka. Den största omställningen skulle gälla odlingen. Kvinnan i familjen diskuterar förtroende för märkning av produkter. Hon menar att KRAV är ett starkt varumärke men att det inte kan vara lätt att vara konsument i dagens samhälle med alla dessa val som ska göras. Informanterna säger att det viktigaste motivet för att bli ekologisk skulle vara att det överensstämmer med deras ideologi. De vill leva med naturen – inte mot den. Det viktigaste motivet för att *inte* bli ekologisk menar de är markbristen⁹. Det är 3 mil enkel resa till den odlingsmark som ligger längst från gården. De anser att de har för lite mark och framför allt är arealerna för utspridda.

På frågan om vad de intervjuade tror att grannen anser vara det viktigaste motivet för *att* ställa om respektive *att inte* ställa om menar de att den närmaste grannen inte är lika övertygad som de är. Om han skulle ställa om så skulle det vara av rent ekonomiska skäl och inte av ideologiska. Orsaken till att han inte ställer om är, precis som för informanterna, svårigheten att täcka foderbehovet.

Milko

Informanterna tycker att det är bra att Milko profilerar sig, de menar att det är nödvändigt för att konkurrera. De tror att inspirationsträffarna kommer att ge utslag och påpekar att det är bra att det ges möjlighet att träffas och diskutera. Det kanske inte leder till ett beslut om att bli ekologisk men i slutändan kanske det i alla fall leder till att bönderna fortsätter att vara bönder. De tycker dock att det är lite tråkigt att allt handlar om KRAV. De skulle hellre se att Milko skulle vara *mejeriet som levererar mjölk från kor som äter gräs*.

Reglerna

Lantbrukarna anser inte att det skulle vara något problem att ha koll på reglerna. Problemet som de ser är istället deras utformning. De menar att det inte alltid är det som är mest ekologiskt som följs när man är KRAV-ansluten, för som de säger ”*vad är egentligen mest ekologiskt; mekanisk bearbetning eller konstgödsel*”?

Djurhållning

Det som anses vara ett problem när det gäller djurhållningen är att kalvarna ska födas upp på helmjölk. Det leder till en stor ekonomisk förlust. Än värre är det om det är tjurkalvar som föds upp eftersom de inte är speciellt lönsamma. Informanterna diskuterar mycket kring just att det borde vara mer vinstgivande att föda upp tjurarna. Om det hade varit så kanske konsumtionen av helmjölk inte skulle vara ett så stort problem. 3-dagarsregeln medför inga bekymmer då informanterna redan idag tar den i anspråk och de har inga direkta problem vid ko-kalv separationen. Rastning är inte något lantbrukarna behöver bekymra sig om eftersom de har lösdrift. Som det är idag så har de permanenta beten till ungdjuren vilket innebär att de måste avmaska varje år. Det är något som måste ses över vid en eventuell övergång. De

⁹ I ekologisk produktion eftersträvas en hög självförsörjningsgrad på foder (minst 50 % per år och gård) för att ge en bättre hushållning med växtnäringen. Det innebär att den areal som lantbrukaren har eventuellt inte räcker till vid en KRAV-anslutning. För mer information se KRAVs regler;

<http://www.krav.se/Documents/Regler/utgavor/KRAVsReglerUtgavaJuli2008.pdf>

känner inte någon oro för dubbel karens eftersom de tycker att de har så pass friska djur efter deras inträde i Individjuver samt deras omläggning till lösdrift med fri tillgång på ensilage. När det gäller det nya kravet på 100 % ekologiskt foder till ekokor efter årsskiftet 2007/2008 så kommenterar de detta genom att säga att det är det de har tänkt skulle vara poängen redan från början så det var inte konstigt. Proteinförsörjningen vill de åstadkomma med väldigt bra grovfoder. Vid en eventuell omläggning skulle de köpa ekologiskt färdigfoder om avkastningen kom att bli för låg.

Ekonomi

Informanterna poängterar att de inte är bönder för att bli rika. De vill ha ett trivsamt liv och därigenom tjäna tillräckligt med pengar för att uppnå det. De menar att det måste vara roligt att hålla på. *”Har man inte råd att behålla en ko bara för att man tycker om henne så bör man inte hålla på.”* De faktorer som skulle leda till en ekonomisk förlust vid en KRAV-anslutning skulle vara utfodringen, att ge helmjolk till kalvarna och en eventuellt minskad mjölkavkastning. Informanterna poängterar dock att mjölkavkastningen är individuell och beroende av hur bra kon är på att omvandla grovfoder. I anslutning till detta säger de att *”vill man dessutom köpa in kraftfoder så kanske det inte blir någon skillnad i avkastning”*.

Information/kunskap

Informanterna känner att de besitter mycket kunskaper men kanske inte tillräckligt inom odlingen. Som det är idag så har de mest gräs på vallarna och de undviker att plöja så länge det går pga all sten. Studiecirklar kring växtföljd vore önskvärt.

Budskap till politiker

Informanterna hade tre budskap till politikerna;

”Det är ett stort glapp mellan stad och land i Sverige. Det skulle behövas fler företag och för att det ska bli fler företag så måste det bli enklare att starta ett.”

”Det borde ställas samma krav på importerade råvaror som på svenska för att få bättre kvalitet.”

”Ta inte bort Norrlandsstöden! Intäkterna från norrlandsstödet motsvarar kostnaderna för oss att ha en heltidsanställd.”

Företagarna – ”vi är inte helt gröna men vill bedriva ett ekologiskt lantbruk”

Gården och den sociala situationen

Gården som är belägen i den norra delen av Milkoland bebos av en kvinna och en man och deras barn, varav någon av dessa förhoppningsvis ska ta över brukandet så småningom. Informanterna är i 40-årsåldern och kommer ursprungligen inte från trakten. De köpte gården för lite drygt 10 år sedan. De hade tidigare yrken som skiljer sig stort i förhållande till jordbrukandet. Kvinnan har arbetat som musiklärare och mannen har varit kommunalråd. De flyttade till boningshuset i början av 90-talet och några år senare fick de höra talas om att granngården med ladugård var till salu. De åkte dit, tittade och efter en kvart hade de bestämt sig. De hade inga pengar och ingen kunskap men bönder skulle de bli! Sagt och gjort, en kort tid därefter mjölkade de sina 32 kor för första gången. Det gick inte smärtfritt, mycket pga att de tyckte att det var läskigt att gå mellan korna och de hade inga erfarenheter av mjölkning sedan tidigare. Efter detta rådde en problematisk tid med höga celltal och kroniskt sjuka djur. Många av djuren fick slaktas. Därutöver blev det ändrade bestämmelser och måtten i ladugården var inte längre godkända. De satte sig ned och övervägde, antingen fick de bygga om eller flytta någon annanstans, för bönder skulle de fortsätta att vara! De åkte runt och tittade men hittade inget som verkade passa så tillslut blev det så att de stannade och byggde.

Det blev en kall lösdrift med plats för 110 kor. Trots deras start i kokarriären så känner de att de har stora fördelar med den bakgrund de har. De har inga gamla fördomar och är inte rädda för att söka kunskap och be om hjälp.

Avkastningen var ca 5500 kg ECM i starten men idag ligger den på ca 10000 kg ECM. Raserna i ladugården är till största delen SLB och SRB men det finns även några blandraser. Till gården hör 210 ha vall inklusive bete och 810 ha skog. Informanterna är nu i startgroparna för en byggnation som kommer att kosta ca 11 mkr. De ska efter det få plats för 30 kor till och 2 mjölkkningsrobotar och det ska byggas en ungdjursavdelning med djupströbädd. Det förbereds även för ännu en etapp i byggnationen vilket inkluderar ytterligare en robot och 70 kor därtill. När informanterna blev lantbrukare gjorde de en plan för hur produktionen skulle se ut efter 1 år, 2 år, 5 år och 10 år och de är nu inne på "10-årsetappen". Deras inställning till ekologiskt lantbruk är positiv men de poängterar att de inte är extremister.

Från konventionell till ekologisk

Det skulle inte vara så stora omställningar för de intervjuade att bli KRAV-anslutna då de har byggnader för det och bedriver djurhållning till mångt och mycket enligt KRAVs regler samt att de varken sprutar eller använder konstgödsel. Det viktigaste motivet för att de skulle bli ekologiska skulle vara en förbättrad ekonomi. De känner inte att de är helt "gröna", men de anser att de bedriver ett ekologiskt lantbruk redan idag. Det största skälet till att de inte ansluter sig till KRAV är att de då *inte skulle kunna ge sina kor den mat de vill ha* eftersom marken inte skulle räcka till. Markbristen är alltså det största problemet. De har inte så långt att åka (1 mil som längst) men det finns för lite mark att få loss. Skulle någon av bönderna i närheten lägga ner så skulle informanterna gärna köpa mer mark och eventuellt ställa om. De nämner att de skulle kunna nöja sig med den produktion de har idag och ställa om den att bli ekologisk. De tänker emellertid på att de vill anpassa deras produktion till kommande generation och göra den så arbetsmiljömässigt bra som möjligt. Därigenom väljer de att bygga för mjölkrobot och fler djur och därefter kommer inte marken räcka till för att ställa om systemet. När det gäller förtroende för märkning så anser informanterna att KRAV är ett starkt märke men att det inte är synonymt med vad som är det rätta för dem. De köper hellre livsmedel som är konventionellt framställda men som kommer från omgivningarna. Vissa produkter köper de KRAV-märkta, som t ex bananer, men de köper inte KRAV-mjölk.

På frågan om vad de tror att mjölkbönder i närområdet har för inställning till ekologiskt lantbruk menar informanterna att det varierar men många är nog mindre positivt inställda än vad de är. De berättar om en jordbrukande granne som är "anti kontroll", allmänt arg och har varit på väg att sluta flera gånger. De menar således att han knappast är intresserad av att ställa om sin produktion. En annan gård är mer "det ska vara som det alltid har varit". De byggde om för ett tag sedan men byggde då för uppbundet istället för lösdrift så de verkar inte heller vara intresserade av att lägga om. De intervjuade menar att mycket avgörs nog av om det är någon som är intresserad av att ta över företaget när de nuvarande lantbrukarna slutar.

Milko

Informanterna tycker att Milkos kampanj är väldigt bra och de tror att den kommer att ge resultat. De missade dock inspirationsträffen som de gärna skulle ha velat vara med på.

Reglerna

Reglerna tycker informanterna är lite skeva. De tar t ex upp den dubbla karenstiden. Först och främst tycker de att karenstiden ska vara densamma oavsett om det är ekologiskt eller

konventionellt och därutöver är de oroliga för att lantbrukare ska dra sig för att behandla djur. Betesdriften är också lite knepig. Självklart ska djuren få gå ute men man måste ges tillstånd att få stödutfodra.

Djurhållning

Korna ges fri tillgång på grovfoder och får upp till 15 kg färdigfoder per dag. Informanterna använder sig av 3-dagarsregeln redan idag och det upplevs inte som ett problem. Det fungerar generellt sett bra att ha det på det sättet. Att utfodra kalvarna med helmjök anser de inte heller vara ett problem. De har ofta tillgång till t ex karensmjök eller råmjök som kalvarna kan få. Ibland ger de dock pulvermjök. När det gäller det nya kravet på 100 % ekologiskt foder till ekokor efter årsskiftet 2007/2008 så kommenterar de detta genom att säga att det är positivt. Ska det vara ekologiskt så ska det vara det till 100 %. Sedan kan det självklart vara svårt att leva upp till regeln. Proteinförsörjningen skulle tillgodoses genom inblandning av proteinrika växter som t ex åkerböna i grovfodret om informanterna skulle ställa om.

Ekonomi

Ekonomi på gården ser idag bra ut trots omfattande lån. Båda informanterna kan ta ut en heltidslön. Företaget klarar av utbetalningar till totalt fyra heltidsanställda. Omsättningen är 5,5 miljoner kronor per år. De har gjort en kalkyl över hur ekonomin skulle förändras vid en omställning. De har då räknat med att de skulle minska 1000 kg i avkastning och de skulle ändå gå med vinst.

Information/kunskap

Informanterna känner inte att de har tillräcklig kunskap för en omläggning som det är idag men det är inget som de känner är ett hinder. De är vana att be om hjälp. Det som de främst skulle efterfråga är information kring växtodling och regelsamlingen. Det bästa sättet att få information skulle vara genom kontakter med experter och redan KRAV-anslutna lantbrukare.

Budskap till politiker

Det finns inget budskap till politikerna men däremot en vädjan. Informanterna skulle önska att politikerna kunde känna sig stolta över det som svenska jordbruk producerar och att lantbrukarna skulle få betalt för det de producerar.

Den konservative – ”det är jag som bestämmer”

Gården och den sociala situationen

Den här lantbrukaren som är i 60-årsåldern brukar en arrendegård som är belägen i den norra delen av Milkoland. Lantbrukaren och hans fru har tillsammans ett aktiebolag där de driver mjölkproduktion och har entreprenad med tjänster såsom gödselkörning, snöröjning och slåtter. De har haft aktiebolag i 20 år och innan det hade lantbrukaren enskild firma i 5 år. Han kom till gården som anställd för 25 år sedan och har blivit kvar sedan dess. På gården finns ca 35 mjölkkor och 8 dikor av kötttras. Tillsammans med ungdjuren finns det totalt ca 120 djur på gården. Tjurkalvarna föds upp till 18-20 månaders ålder. Avkastningen ligger på ca 9800 kg ECM. Till gården hör ca 100 ha odlingsmark, på 70 ha av dessa odlas vall och på resterande 30 odlas korn. Informanten har 3-årsvallar och använder konstgödsel (för insådden) samt sprutar med roundup när vallarna bryts.

Lantbrukaren har en 70-talsladugård där korna är uppbundna och det finns ingen mjölkgrup eller räls så mjölkorganen bärs ut till båsen. Lantbrukaren säger att om han hade varit lite yngre så skulle han bygga om och bygga ut så att det totalt skulle få plats 80-90 kor.

Rasfördelningen på korna är ungefär 70 % SLB och 30 % SRB. Korna ges fri tillgång på grovfoder, ca 6-7 kg spannmål och lika mycket koncentrat. Lantbrukaren, som är engagerad i vallföreningen, säger att han trivs med att vara bonde och förhoppningsvis kommer sonen ta över jordbruket så småningom. När det gäller inställningen till ekologiskt lantbruk så kommenterar han det så här; ”*De som vill hålla på med det får göra det men det är inget för mig! Jag gör som jag har lärt mig tidigare. Jag vill se resultat och optimera dessa. Kontrollsystemen är inget som faller mig i fatet. Det är jag som bestämmer!*” Han tycker att det räcker att vara med i Svenskt Sigill, helst skulle han vilja slippa även det.

Från konventionell till ekologisk

I det här fallet skulle en övergång leda till stora omställningar. Både odlingen och djurhållningen skulle behöva förändras. Om lantbrukaren skulle bygga om i ladugården så skulle det bli en lösdrift (av arbetstekniska skäl inte djurhälsomässiga påpekar han). Angående förtroende för märkning så säger lantbrukaren att han aldrig handlar så han kan inte direkt ta ställning. Han säger dock att han hellre köper lokalproducerat än KRAV. Det händer väl ibland att frun köper hem KRAV-produkter men de är inte ”rabiata” som han säger. Han tror att trenden hos konsumenterna att köpa KRAV och ekologiskt kommer att fortsätta så länge det finns folk som har råd med det.

På frågan om det viktigaste motivet för att bli ekologisk har den intervjuade inget svar. När jag frågar om det i så fall skulle vara en förbättrad ekonomi så håller han med om det. Det viktigaste motivet för att *inte* bli ekologisk menar han är odlingen, kontrollsystemet, en eventuellt försämrade ekonomi och marktillgången. Han säger att han skulle behöva mer mark eller färre djur. Han har 2,5 km till den odlingsmark som ligger längst bort. Vi diskuterar även klimatpåverkan och växthuseffekt. Det tycker den intervjuade bara är positivt. Tack vare växthuseffekten kanske han kan börja odla vete och eventuellt få en vallskörd till per år inom en snar framtid.

På frågan om vad han tror att grannarna anser vara det viktigaste motivet för att ställa om respektive *att inte* ställa om menar han att grannarna har ungefär samma inställning som honom fränsett en mjölkbonde i närheten som redan har KRAV-produktion.

Milko

När det gäller frågan om vad han anser om Milkos kampanj så menar han att ”om han får vara spydig” så tror han att det är många företag som det inte går så bra för som blir lockade att haka på. De vet inte vad de ger sig in i och de tror att de ska kunna tälja guld. Samtidigt så tycker han att det är viktigt att Milko slår sig fram. Som marknaden är idag så är det viktigt att Milko syns och tar plats. Profilerar de sig som mejeriet som satsar på ekologiskt så kanske de även kan öka marknaden för andra produkter. Den intervjuade har hört talas om att Milko har haft inspirationsträffar men han har inte varit intresserad av att lägga tid på dessa.

Reglerna

Informanten tycker att reglerna är flummiga och han tycker inte om att det finns så många kontrollsystem. Fler regler kräver mer kontroll och mer tid går förlorad. Problemen började redan vid inträdet i EU. Lantbrukaren tycker att det finns mycket motsättningar i ekologisk produktion. Han menar att det skulle bli mer traktorkörning i ett ekologiskt system, ”*är det verkligen ekologiskt*”? Sedan pekar han även på att ett jordbruk ska generera mat som ska räcka till för alla. Skördar på ekologiska gårdar menar han är mycket mindre än på konventionella och således även mjölkavkastningen. ”*Hur ska vi då få maten att räcka till?*”

Djurhållning

Den intervjuade har inte så stor insikt i KRAVs regler och har därför inte heller så mycket åsikter kring dessa. Vi diskuterade 3-dagarsregeln och den kommenterar han med att säga att *"det är ett helsike, det blir ett jäkla liv"*. Självtar han kalven från kon efter ca 1 timme och håller därefter kalven i ensambox. Kalven får råmjölk i 4-5 dagar och ges sedan pulvermjölk. När det gäller både 3-dagarsregeln och utfodring med helmjölk så kommenterar han det genom att säga att han inte har märkt att hans kalvar skulle må sämre på något sätt. Kravet på 100 % ekologiskt foder till ekokor efter årsskiftet 2007/2008 tycker han är bra. *"Ska man bli ekologisk så ska man bli det till 100%! Helt klart! Visst, blir det katastrofer så får man hitta på något annat. De som är anslutna till KRAV har mer ersättning än de konventionella och då får de väl använda de pengarna till att kompensera sådana problem med."*

Ekonomi

Den intervjuade säger att ekonomin i företaget är bra idag. De har totalt 5,3 anställda och det rullar på. Han är övertygad om att en övergång till KRAV skulle leda till en försämrad ekonomi. Han poängterar också att många som lägger om till ekologisk produktion har skog som de kan falla tillbaka på om ekonomin blir försämrad under en tid. Han har ingen skog och behöver därför maximera aktiebolagets förtjänst.

Information/kunskap

Den intervjuade förargas över att det inte längre finns några rådgivare inom den konventionella biten. Det eftersöker han. Han är förbryllad över att det finns kurser i att stänga hagar och att slå med lie... *"vad fan ger det? Ingenting!"* Han har inte tillräcklig kunskap inom ekologisk mjölkproduktion men är inte heller intresserad av att skaffa sig det.

Budskap till politiker

Den intervjuade kunde inte direkt formulera ett budskap till politikerna men uttryckte däremot en uppmaning; *"Sätt er in i lantbrukets situation och ta reda på vad som behövs"*! Som motfråga ställde jag då frågan hur det ska uppnås? Han tycker att det borde arrangeras fler studiebesök och möjligheter för politikerna att komma ut i verkligheten för och se hur det fungerar.

De unga akademikerna – "det skulle vara en utmaning att ställa om"

Gården och den sociala situationen

Gården som är belägen i de södra delarna av Milkoland brukas idag av den kvinnliga informantens föräldrar men ska under året tas över av informanten och hennes man. Dessa är båda husdjursagronomer i 30-årsåldern. Kvinnan har tidigare arbetat på Svensk Mjölk och hennes man har doktorerat och varit kursansvarig på SLU. Båda är uppväxta på mjölkgårdar. Kvinnans föräldrar har brukat gården sedan 80-talet men den är äldre än så, ladugården är från 1901. Ladugården har ett uppbundet system med kortbås och i den finns 66 mjölkande kor och rekryteringsdjur för tillfället. Raserna är 70 % SRB och 30 % SLB och avkastningen ligger på 9500 kg ECM. Tjurkalvarna säljs när de är 2 månader gamla. Till gården hör 156 ha mark varav 62 ha är skog, 68 ha är åkermark och 26 ha är naturbete. 17 ha åkermark arrenderas och totalt sett har de 5 km till den odlingsmark som ligger längst bort. Det odlas vall och korn på ett konventionellt sätt med konstgödsel och spruta. Resterande spannmål köps in från en granne. Korna ges så mycket grovfoder som möjligt men som det ser ut nu så går det inte att ge fri tillgång. Förutom grovfoder ges ca 17 kg kraftfoder inklusive spannmål. Informanterna räknar foderstater själva. De lejer in mycket maskintjänster och har en heltidsanställd djurskötare. En ombyggnad till lösdrift är aktuell, antingen blir det KRAV-

anslutning och en robot eller så blir det fortsatt konventionellt och två robotar. Informanterna har en positiv inställning till ekologiskt lantbruk men anser att det är vissa detaljfrågor som ställer till problem.

Från konventionell till ekologisk

Motivet för att informanterna skulle ställa om till ekologiskt skulle vara en förbättrad ekonomi. Skälet till att det inte är aktuellt med en omläggning just nu är att de har för lite mark och att de motsätter sig vissa regler. Om de skulle bli ekologiska skulle de behöva lösa spannmålsinköpet på något sätt. Antingen får de försöka få växtodlaren att bli ekologisk eller så får de köpa från någon annan. Informanterna säger att det skulle vara en utmaning att ställa om! Det tas emellertid upp att det är svårt att få tag på mark genom att det är många som håller i marken. *”Vissa ska ha mark bara för att och skördar bara en gång per år. Det är ofta gårdsstödet som ställer till det.”*

Informanterna köper vissa produkter med KRAV-märke som t ex tomater och bananer men i det stora hela köper de hellre närproducerat än KRAV-märkt. De skulle aldrig köpa Arlas ekologiska mjölk då den kan vara dansk. Informanterna kommenterar att KRAV har större besättningar än konventionella och det vet nog inte konsumenterna. Om de skulle få veta det skulle antagligen deras inställning till KRAV förändras.

De intervjuade tror att bönder i närområdet har samma inställning och problem som de har. Det finns inte tillräckligt med mark men många är medvetna om den trend som råder och det pratas mycket om t ex klimatpåverkan bland grannarna. Vissa skrattar dock åt Milko och menar att de har ett ouppnåeligt mål. Informanterna kommenterar *”vad händer med mervärdet när 50 % -gränsen är nådd? Och hur ska det gå när mejerierna får in mindre mjölk?”* [Informanterna syftar till att det finns en risk att ersättningen för den ekologiska mjölken blir lägre när Milko har nått sitt mål och att mejeriet kommer att få in mindre mjölk eftersom mjölkavkastningen ofta blir lägre vid ekologisk produktion.]

Milko

Informanterna tycker att det är jättebra med Milkos inspirationsträffar men de har inte medverkat på någon.

Reglerna

Det är vissa regler som informanterna ställer sig tveksamma till. De kommenterar att det kan vara de lantbrukare med mest problem som blir lockade att ställa om. De intervjuade har sett exempel på gårdar som ska KRAV-anslutas med djur som ser ut som ”benrangel”. Dessa lantbrukares argument har varit ”vi ska bli ekologiska, då ska djuren se ut så här”. Informanterna säger att många verkar tro att man inte får ge kraftfoder till en ekologisk besättning och att det bara är att sluta använda konstgödsel och spruta, men *”man kan inte bara sluta gödsla, sen då?”*.

Djurhållning

3-dagarsregeln tror informanterna inte är några problem att följa. Hur bra det går är beroende av stall och en själv. De påpekar att det är ett problem att få avsättning för tjurkalvar i ekologisk produktion. De tycker även att reglerna kring att embryotransfer och sorterad sperma inte får användas är befängda. *”Den ekologiska produktionen går emot det nationella avelsarbetet, vi har inte råd att polarisera avelsarbetet.”* De avmaskar rutinmässigt alla djur som går ut för första gången och det är något som skulle bli ett problem vid en omställning.

Som det är nu går nämligen kalvarna alltid nära ladugården för att göra det möjligt med stödutfodring. När det gäller regeln om dubbel karens så förstår de tanken bakom den men menar att karensen är tilltagen med marginal ändå. Idag ger de kalvarna pulvermjölk men har gett helmjök tidigare. Omställningen till att ge helmjök igen skulle inte vara något problem. Angående rastning så säger de att det inte är så bra för korna ”att fara runt”. Däremot är det bra att det ska vara lösdrift. Det nya kravet på 100 % ekologiskt foder till ekokor efter årsskiftet 2007/2008 kommenterar de genom att säga att det är logiskt men de tycker samtidigt att det är positivt att mineralerna är undantagna detta. De reagerar på att man i KRAV importerar ekologisk soja framför att använda konventionellt svenskt foder.

Ekonomi

Informanterna vill inte direkt diskutera ekonomin men säger att ”*den är bättre nu än förra året*”. De säger dock att de skulle tjäna på att anslutas till KRAV om de bygger om för en robot.

Information/kunskap

Om informanterna skulle ställa om skulle de bli tvungna att lära sig mer om odling. Studiecirklar med genomgång av regler och information om ekologisk odling tror de skulle ge resultat. De tror att det skulle vara bra med ERFA-grupper, dvs sammankomster med de som är mer erfarna, för utbyte av erfarenheter. Det bästa sättet annars att lära sig är, som de säger, att testa sig fram och uppdatera sig. De hoppas att deras utbildning ska ge något men säger att ”*ibland kan det nästan vara ett hinder*”. Med det menar de att pga deras utbildning är de alltid väldigt kritiska och funderar för mycket.

Budskap till politiker

Informanterna uppmanar politikerna att ta bort gårdsstödet och poängterar att det är viktigt att de regionala stöden finns kvar men att de ska kopplas till *öppna* landskap.

De övertygade – ”vi har haft den här inställningen i över 10 år men det är först i samband med det högre mjölkpriset som vi har tagit beslutet”

Gården och den sociala situationen

Gården är belägen i de södra delarna av Milkoland och den bedrivs av en man och hans fru som båda är i medelåldern. Informanterna tog över gården från mannens föräldrar för 30 år sedan. På gården finns det ett 30-tal mjölkkor och ungdjur därtill. Ladugården har ett uppbundet system med mjölkgrup. Till gården hör 80 ha mark (inklusive arrenden) och informanterna har 2 km till den mark som ligger längst bort. De säger att de skulle kunna få tag på mer mark i omgivningarna, men som de säger ”den ska skötas också”. Det odlas vall, korn, havre, lite råg och rågvete och de är självförsörjande på foder förutom att de köper in koncentrat. Odlingen har varit ekologisk men ej certifierad, dvs bedrivits utan varken spruta eller konstgödning, i över 10 år. Korna är av rasen SRB, de ges fri tillgång på grovfoder och avkastningen ligger idag på 9500 kg ECM. Mannen har varit bonde i hela sitt liv medan frun har arbetat inom sjukvården innan hon började på gården. De har idag ingen anställd. Ladugården har tidigare byggts om från långbås till kortbås. Mjölkgruppen byggdes till för att ge korna möjlighet till motion, vilket skulle vara nödvändigt vid en omställning till KRAV. De har varit inställda på att gå över till KRAV en längre tid. Det främsta skälet till att det inte har blivit av är att deras kalvboxar inte har varit godkända för en omläggning. Tidigare har de haft ensamboxar men nu har de byggt ihop dem så att det får plats två kalvar i varje box. Det är det höjda mjölkpriset som slutligen har fått dem att ta beslutet att anmäla till Milko att de vill ansluta sig till KRAV.

Från konventionell till ekologisk

Motiven till att informanterna nu har valt att bli ekologiska är dels att de är ideologiskt övertygade och dels det höjda mjölkpriset. Lantbrukarna säger att det finns vissa som är negativt inställda till ekologiskt lantbruk som hävdar att pengarna från de konventionella hamnar i det ekologiska lantbruket. Informanternas inställning till KRAV-märket i stort är att *"det går inte att kolla allt, men man gör ett försök att kontrollera vad man köper"*. Kaffe och bananer köper de KRAV-märkt men som de säger så vet man inte hur kontrollen ser ut i andra länder vilket gör att märket kanske inte beskriver allt. Lantbrukarna köper närproducerat framför KRAV-märkt och Milko-produkter i den mån de finns tillgängliga.

Angående vilken inställning grannarna har till ekologisk produktion säger informanterna att det finns de som är KRAV-anslutna, de som är intresserade och de som inte är intresserade. Den överhängande likheten för samtliga verkar vara att de har brist på mark.

Milko

Informanterna har medverkat på Milkos inspirationsträff och anser det vara positivt. *"Det är bra att kunna lyssna på andra när man själv inte pratar så mycket. Det som ger mest är att få träffa de som håller på själva."* Lantbrukarna tror att det är positivt med träffarna men som de säger så är det långsiktigt, *"det tar lång tid"*, vilket innebär att det kan dröja innan man ser resultaten från träffarna i praktiken. När det gäller Milkos kampanj så kommenterar de den genom att säga att Milko måste satsa på ekologiskt annars konkurreras den svenska mjölken ut av den danska. De tror att den ekologiska trenden kommer att öka.

Reglerna

Informanterna tror att det säkert finns syften med KRAVs regler men vissa av dem anser de vara löjliga som t ex att kalvarna inte får stå i ensamboxar.

Djurhållning

Lantbrukarna har inte så mycket åsikter kring reglerna för djurhållningen. De har länge använt sig av 3-dagarsregeln. Om det är en ko som är elak mot sin kalv så skiljs de av direkt men om det går bra så får de vara tillsammans 3-4 dagar. Att kalvarna ska ges helmjolk är inga konstigheter, det har de fått länge. När det gäller avmaskning så har de använt sig av det vissa år. Nu vid inträdet i KRAV tänker de att de ska göra i ordning nya beten till småkalvarna. Angående den dubbla karensen så säger mannen *"det är bara att acceptera, kalvarna får ju i alla fall dricka karensmjolk. Men jag vet inte hur mycket penicillin det egentligen finns kvar i mjölken."* På frågan om vad lantbrukarna tycker om att det ska vara 100 % ekologiskt foder till ekokor efter årsskiftet 2007/2008 säger de att KRAV nog är tvungna att göra så för att upprätthålla konsumenternas förtroende, men visst kan det bli problem vid katastrofer såsom torka eller översvämningar. För att tillgodose kornas proteinbehov kommer de intervjuade att börja ge grönfoder med inblandning av korn och ärtor. De har även bytt ut sitt vanliga koncentrat till en ekologisk variant.

Ekonomi

Informanterna vill inte direkt diskutera ekonomin. De har antagit att en omställning kommer att leda till en vinst, men de har inte räknat på det. De tror att det kommer att bli en lite sämre avkastning men inga stora förändringar.

Information/kunskap

Den intervjuade mannen anser att han besitter en hel del kunskaper efter 45 år som bonde och han orkar absolut inte med fler kurser.

Budskap till politiker

Informanterna har inget direkt budskap till politikerna men nämner två saker angående ekologiskt brukande. *"Traktortimmarna i ekologiskt jordbruk är tveksamma i förhållande till att spruta och lite av vitsen med det ekologiska är borta om man ska behöva köra foder med lastbil."* [Lantbrukarna syftar här på problematiken kring inköp av foder. De tycker att det vore bättre att köpa konventionellt foder från grannen istället för ekologiskt foder från södra Sverige.]

De driftiga - "använd morötter inte piskor"

Gården och den sociala situationen

Den här mannen och hans fru driver jordbruk på två gårdar, en som de själva äger och en som de arrenderar. Båda gårdarna är belägna i de södra delarna av Milkoland. Det är 11 km mellan gårdarna och där emellan finns mark som brukas. Totalt är det 330 ha odlingsmark och bete samt 50 ha skog. Ladugårdarna innehar ca 60-65 kor vardera i lösdrift med robot. Korna är av raserna SRB och SLB. Raserna spelar inte så stor roll för informanterna, *"vi vill ha de som är bra"*! Avkastningen ligger på 10000 kg ECM på ena gården och 9000 kg ECM på den andra. I företaget finns två heltidsanställda. Det odlas vall, havre, vete och korn. Spannmålen odlas även för avsalu. Odlingen är konventionell, både spruta och konstgödsel används. Korna ges fri tillgång på grovfoder, spannmål och koncentrat ges därutöver.

Lantbrukaren är född på en av gårdarna och brukar marken som tredje generation. På 80-talet tog han över gården tillsammans med sin bror. Sedan 90-talet har lantbrukaren drivit gården tillsammans med frun. Från och med förra hösten har de två gårdar att driva. Lantbrukaren har bl a gått lantbruksskola och driftsledarutbildning och har jobbat lite utomlands. Frun har bl a arbetat som grisskötare och i handelsträdgård. De har även tagit kurser på högre nivå. De intervjuade har två barn men de är så pass unga att informanterna inte vet om det finns något intresse av att ta över gården i framtiden. Om barnen inte vill överta verksamheten så tänker de sälja. De är positiva till ekologiskt lantbruk men anser att KRAV inte är instrumentet för att uppnå det. De säger att någonstans i bakhuvudet finns det att de ska bli ekologiska, *"man ska aldrig säga aldrig"*.

Från konventionell till ekologisk

För informanterna skulle det inte vara så stora omställningar i djurhållningen men det skulle bli karens på odlingen. Idag håller de ungdjuren på spalt vilket de vid en övergång skulle vara tvungna att göra någonting åt. De har tänkt tidigare att det ska ordnas båssängar men eftersom informanterna är i medelåldern och redan har satsat mycket pengar på ombyggnationer så vet de inte om de kan satsa mer. Utbyggnad och sedan två års karens för KRAV, då återstår åtta år att tjäna in ombyggnationerna på. De ställer sig även frågande till om den ekologiska trenden kommer att gå över. Det är en av anledningarna till att de inte törs satsa nu. Motiven till att de inte ställer om är dels ekonomiska pga ombyggnad, men även diffusa regler (såsom spalt och betesgång) och en oviss framtid. Om de skulle ställa om så skulle det inte vara av ideologiska skäl utan krasst ekonomiska.

De är med i ett projekt där det studeras hur odlingen påverkas i olika avseenden. De har där sett att det inte blir mindre urlakning i ekologiskt lantbruk – snarare tvärtom. Det är bättre

med måttliga doser av mineralgödsel. Kvinnan säger att *"måttlighet är det rätta ordet. Man kan inte bara sluta rakt av som vissa tror! Man måste lägga till det som tas bort! Och det görs inte av med mindre energi i ett KRAV-anslutet lantbruk!"*

Angående vad bönder i närområdet har för inställning så säger de att det är ganska marktrångt. De tror även att det är flera som har ungdjur på spalt vilket är ett problem. Motiven till att grannbönderna skulle ställa om skulle vara både ekonomiska och ideologiska.

När det gäller förtroende för märkning så säger de att de främst köper närproducerat. Allra helst åker de hem till en bonde som de känner och handlar.

Milko

Informanterna har varit med på en inspirationsträff. Anledningen till det var inte att de tänker ställa om, de vill bara hålla sig uppdaterade om vad som händer. Träffen gjorde dem inte mer övertygade men de tror att de som är i valet och kvalet att ställa om kan bli pushade av träffen. De säger att Milko skulle tjäna på att tänja lite på reglerna om de vill få in mer ekomjolk. En uppmaning till Milko vore annars att profilera sig med "lokal" mjölk, t ex Dalamjolk, Värmlandsmjölk etc. Det tror informanterna skulle sälja även i Stockholm.

Reglerna

Informanterna anser att reglerna är lite fanatiska. Ett exempel som de anger är betesregeln. De menar att om man har lösdrift så väljer korna själva om de vill gå ut och de påpekar att det borde vara det bästa alternativet ur djurvälståndssynpunkt. De tror inte att konsumenten bryr sig om betesregeln så länge de vet att korna har möjlighet att gå ut. Att man inte får använda sprutan i ekologiskt lantbruk är inte ett så stort problem. *"Spruta vill man inte göra, det är en rent ekonomisk sak"*, säger mannen. Informanterna kommenterar att om det skulle vara aktuellt med en omställning så skulle de klara av odlingen ändå eftersom de är väldigt intresserade av att odla.

Det förargar informanterna att det ges dispenser för dem som är KRAV-anslutna. Det sätter marknaden ur spel säger de. De anser även att det är allmänt känt att KRAV-bönder väntar med att beställa ekologiskt utsäde så länge som möjligt så att det ska ta slut. Då får de köpa konventionellt utsäde istället. En annan sak som irriterar informanterna är att det inte finns några mätbara skillnader mellan ekomjolk och konventionell mjölk. De tycker också att det är skrattretande att halm som används får vara konventionell eftersom djuren bara ligger på den och inte äter av den...

Förutom dispenser så tar de upp att det är många som "tullar" på reglerna vilket de tycker är förskräckligt. De menar att en vacker dag kommer någon att se detta och förtroendet går förlorat.

Djurhållning

Informanterna anser inte att 3-dagarsregeln fungerar. De har sina kalvar med kon i 2 dagar, mer än så är djurplågeri menar de. När vi diskuterar rastning så har de inte direkt någon åsikt om det men de kommenterar dock att det är *"inget snack om att det är bra med lösdrift"*. De har märkt stor skillnad sedan de byggde om. Angående att ge kalvarna helmjolk säger de att de gjorde det tidigare. Nu ger de pulvermjölk istället och har på så sätt fått bättre kvalitet på kalvarna. Anledningen till det är att de var lite snåla när de gav helmjolk vilket gjorde att kalvarna växte sämre. De säger att det är bättre med helmjolk men att det var lättare förr när de hade mjölkgrup istället för robot.

Att inte få avmaska skulle inte vara ett problem för de intervjuade. De har aldrig gjort det tidigare. De väntar alltid med att släppa ut småkalvarna till efter midsommar. När det gäller den dubbla karensen så säger de att de inte behandlar djuren så mycket så *”det är inte där pengarna ligger”*. Men de tycker däremot att det är en dum regel utan verklighetsförankring. När det gäller det nya kravet på 100 % ekologiskt foder till ekokor efter årsskiftet 2007/2008 så säger de att det naturligtvis är helt riktigt. Som de har varit inne på tidigare så är det fel med alla dessa dispenser. Att tillgodose proteinbehovet i ekologiskt lantbruk menar lantbrukaren skulle vara intressant att lösa. De säger att de har mark att odla på men ingen bra gröda som skulle passa.

Ekonomi

De intervjuade har provat Milkos kalkyl för KRAV-anslutet lantbruk och har inte fått det att gå ihop. De tror att de har för bra avkastning på sina kor för att det ska fungera. De menar att det betalas 1 kr för lite för ekomjölken trots att det ges 1 kr mer än för konventionell mjölk. Om Milko skulle betala merpris från och med första dagen i karens så påpekar de att de skulle kunna ställa om relativt snabbt. [Milko betalar idag merpris under de sex sista månaderna i karens (vilket är karenstiden för korna). Informanterna syftar på att det skulle ges merpris från och med första dagen även om man har karens på odlingen, dvs i totalt två år.]

Information/kunskap

Om en omläggning vore aktuell skulle informanterna ta reda på den kunskap som krävs.

Budskap till politiker

Informanterna hade följande kommentarer till denna fråga;

”Ta tillvara de resurser som finns! Det finns både mycket kunnande och mark. Det skulle gå att få ut mer mat av den mark som finns om det skulle finnas möjlighet att utnyttja den. Ta bort gårdsstödet!”

”Använd morötter inte piskor för att åstadkomma förändringar!”

”Alla måste ha respekt för vilken väg man väljer att ta, även om man väljer att fortsätta med konventionellt brukande. Det snackas för mycket om eko. Det går inte att omvända alla. Det finns vissa som har snackat skit om konventionella bönder och då jämfört konventionellt jordbruk med vapenindustrin. Risken är att bönder slutar när det är sådan smutskastning och det är väldigt tråkigt för vi vill att all mjölk produceras.”

Tidigare KRAV, nu konventionell – ”det har blåst många vindar”

Eftersom den här lantbrukaren har varit KRAV-ansluten tidigare så fann jag att vissa frågor inte var relevanta att ställa till honom. Av den anledningen ser följande text inte likadan ut som för de andra informanterna.

Gården och den sociala situationen

Gården befinner sig i den norra delen av Milkoland och den brukas av informanten och hans fru. Lantbrukaren har ett annat yrke i botten men tog över arrendegården i mitten av 70-talet av sina föräldrar. 1989 KRAV-certifierades odlingen (djurhållningen var EU-ekologisk) och 1990 fick de köpa loss gården. Frun är lärare men hjälper till i ladugården under helger och på sommaren. Lantbrukaren nyttjar 60 ha mark för odling av vall, odlingen är fortfarande ekologisk men ej certifierad sedan 3-4 år tillbaka. Han odlade tidigare även lite korn. Ladugården har ett uppbundet system med mjölkräls och plats för 24 mjölkkor. Korna ges fri tillgång på grovfoder och lite kraftfoder (färdigfoder från Lantmännen) därtill. Hur stor avkastningen är vet inte informanten. Han säger att han bedriver en extensiv djurhållning,

korna får mjölka som de vill, hans mål är att fylla kvoten. Han försöker minimera arbetsinsatsen både internt och externt som han säger, *"det är ett ekologiskt tänkande"*! Han ser ingen vits med att jaga kronorna. När han var yngre försökte han driva på korna mer men det ledde alltid till att de kor som mjölkade bra blev sjuka och fick veterinärbehandling eller nödslaktas. Idag vet han inte när han senast var tvungen att ta hem veterinären. Man måste sträva efter en ekologisk balans säger lantbrukaren! Informanten som är i pensionsåldern har planer på att fortsätta att hålla djurhållningen extensiv och sedan avveckla företaget inom en tvåårsperiod. Han säger att han kanske kommer att ha slaktdjur istället. Han har en son som arbetar på en gård som eventuellt kommer att överta produktionen så småningom. *"Jag har en hög beredskap åt alla håll"*, säger lantbrukaren.

Från konventionell till ekologisk till konventionell igen

Orsaken till att lantbrukaren anslöt sig till KRAV 1989 var att han i grund och botten har ett ekologiskt tänkande och vill att allt ska vara så naturligt som möjligt. Det låg även rätt i tiden när KRAV nyligen hade startat. Lantbrukaren har dock aldrig haft något ekonomiskt utbyte av att vara ansluten, bara kostnader. Skälen till att han beslöt sig för att dra sig ur KRAV var dels ekonomin men även alla bestämmelser. För att göra en förtjänst måste även djuren anslutas, säger bonden. Men att KRAV-certifiera djurhållningen skulle leda till ombyggnationer och således en relativt stor omställning. När det gäller reglerna så tycker lantbrukaren att det är alldeles för mycket administration. EU, Sigill, KRAV... *"Man är ju inte mer än människa"*. Den största orsaken till att informanten beslutade sig för att inte fortsätta i KRAV var att *"det är så mycket pengar som styr, innehållet är inte det viktigaste, människan har ingen frihet"*. Apropå detta kommer informanten in på Svenskt Sigill. *"Det är den största bluff som funnits"*, säger han. *"Det är ett spel för galleriet som bara leder till mer byråkrati, inte mer pengar till lantbrukarna."* Han säger att det är så många regler som ska följas och det ska vara så precist. *"Så bra är inte jag"* uttrycker lantbrukaren och menar att han inte är ensam om att tänka så. *"En grundlig kontroll av reglerna och trovärdigheten gentemot konsumenterna skulle försvinna."* [Lantbrukaren menar att det är många bönder som tänjer på reglerna och om konsumenterna skulle få upp ögonen för det så skulle de inte längre ha förtroende för Sigill/KRAV-märkta produkter.]

Informanten säger att det har blåst så många vindar, tidigare blev han mobbad för att han inte använde konstgödsel och idag är jargongen helt annorlunda. Lantbrukaren är besviken över hur allt kring det ekologiska har skötts. Eftersom han var en av dem som tidigt anslöt sig till KRAV så har han ständigt varit motarbetad, även från högre håll. *"Det här hade kunnat vara utvecklat och klart om man varit lyhörd."*

När lantbrukaren handlar köper han till viss del produkter som är KRAV-märkta. På frågan om vad han skulle välja av KRAV eller närproducerat säger han att han enbart skulle välja närproducerat om det var odlat utan kemikalier. Han menar att när det gäller närproducerat idag så är skillnaderna mellan nära och långt bort marginella under det att allt är så storskaligt.

När det gäller inställningen till ekologiskt hos lantbrukare i närområdet så säger informanten att han tror att det är många som inte vill ställa om. Dels så är det ett stort problem med foder, det blir svårt och dyrt om man inte är helt självförsörjande, och dels så är det många som fortfarande har en negativ inställning till KRAV, de tycker att det är "flummigt". Han tror att många hellre resonerar så att de beställer lite extra kraftfoder och "vråker i korna" för att tjäna in den extra krona som de ekologiska får. [Tack vare det höga stödet på mjölken i det området är det lättare att öka inkomsten genom att göra på det viset.]

Milko

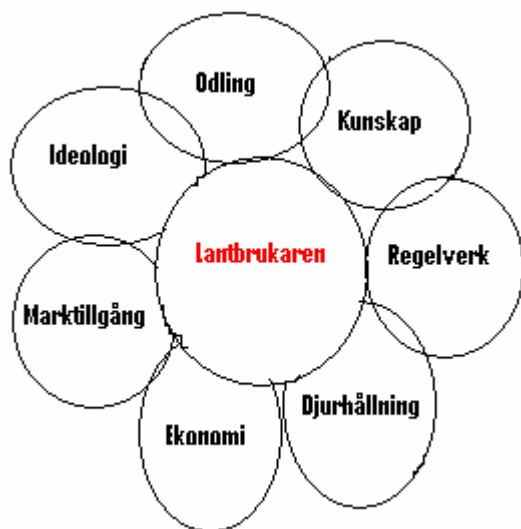
Lantbrukaren har inte medverkat på någon inspirationsträff men tror att de kommer att kunna leda till att några bönder ställer om. Han tror emellertid att det inte är alla som vet vad de ger sig in på.

Budskap till politiker

”Det kostar ca 2000 kr mer per månad att köpa ekologisk mat. Varför ska inte alla ha möjlighet att köpa bra mat? Om man t ex skulle kunna konstatera att det inte är bra med konstgödning så skulle det kunna lagstiftas att man inte får använda det. Det skulle leda till att alla skulle kunna komma över en produkt som är bra oavsett om man är rik eller fattig.”

4. Analys

Följande studie har analyserats genom att de reflektioner och argument som har diskuterats under intervjuerna har delats in som olika faktorer (se figur 1). Inom varje område kommenteras sedan vad som har uppkommit, vad som har varit lika och vad som har skiljt sig mellan informanterna och hur min undersökning överensstämmer med tidigare studier. Då verkligheten är oerhört komplex ska det beaktas att en analys endast är en förenkling av denna komplexitet.

Figur 1. Faktorer som påverkar om en lantbrukare ställer om från konventionell till ekologisk produktion (fritt efter Nordström Källström, 2002).

Ideologi

I min studie har alla informanter, utom en, varit positivt inställda till ekologisk produktion, samtliga har dock i varierande utsträckning varit negativt inställda till KRAV. Det har i princip funnits två olika typer av ideologier hos informanterna. Den ena har varit ”att leva med naturen” och den andra har varit ”det ska vara som det alltid har varit”. När det gäller den lantbrukare som inte vill vara ekologisk, skulle jag vilja hänvisa till Fåhrens kommentar (2000) ”om en lantbrukare ser sig själv som en konventionell bonde så kan det hända att han

har en psykologisk spärr som hindrar honom från att bli ekologisk”. Jag tror att det ligger mycket i det hon säger när det gäller den lantbrukaren.

Något som nämndes vid intervjuerna var att det bara är de dåliga lantbrukarna som ställer om. Jag tror att till viss del spelar skräckhistorier om specifika gårdar roll, men det skulle också kunna vara så att kommentaren används som ett argument för informanterna att få fortsätta att vara konventionella. En annan sak jag upplevde under intervjuerna var att vad grannarna hade för åsikter överensstämde ofta med informanternas ställningstagande. Till viss del skulle det kunna vara så pga att de bor i samma område och har liknande förutsättningar men jag tror även att det kan vara så att bönderna inte vill vara ensamma om sin åsikt och förstärker då sitt ställningstagande genom att säga att grannen tycker likadant.

Marktillgång

Ett återkommande argument för att inte bli ekologisk har varit att informanterna inte har tillräckligt med mark. Geografiskt sett finns det i de flesta fall mark men t ex gårdsstödet gör att vissa äger odlingsarealer som inte nyttjas och det blir således svårt för lantbrukarna att köpa eller arrendera mer mark. Jag tror även att det kan vara många som använder markbristen som ett argument utan att riktigt tänka efter. Markbristen är direkt relaterad till antalet kor och jag tror att det kan vara svårt för många att acceptera att ha något färre kor för att få marken att räcka till. Även Fåhrens (2000) uppmärksammade att markbristen är ett stort problem. Vissa av lantbrukarna i den studien hade tillgång till för lite mark pga att den låg vid motorvägen. Det är emellertid något som inte är ett problem för mina informanter eftersom ingen av dessa bor i närheten av någon motorväg.

Hur lantbrukarna upplever avstånd har varierat mycket under intervjuerna. Någon tycker att 2,5 km är långt medan en annan har 3 mil till den odlingsmark som ligger längst från gården. Anledningen till att synen på avstånden är olika beror förmodligen på vad man är van vid, t ex sedan sin uppväxt, och dessutom är det naturligtvis så att människan är en bekväm varelse som vill ha det så bra som möjligt. Det jag menar är att oavsett hur långa eller korta avstånden är så upplevs de alltid vara för långa. Inom Milkoland skulle det kunna vara så att det finns färre odlingsarealer i den norra delen till följd av mer skog och att det i den södra delen finns fler odlingsmarker men även fler intressenter, vilket gör att samma problematik uppstår.

Odling

De flesta informanterna ansåg att det skulle bli svårare att odla ekologiskt men påpekade även att det skulle vara en utmaning och att det skulle kännas bättre. Odlingsmöjligheterna skiljer sig lite mellan den norra och södra delen. Jag tror att det skulle kunna vara lättare för lantbrukarna i den södra delen att ställa om produktionen för där finns det bättre förutsättningar för att odla egen spannmål. När odlingen har kommit på tal så har det flertalet gånger kommenterats att det blir mer traktorkörning om man ska odla enligt KRAVs regler och att det inte verkar ekologiskt. Eftersom det är flera som har nämnt detta så verkar det som att det är ett argument som anses vara slagkraftigt. Det finns studier gjorda på huruvida ekologisk odling ger en bättre växtnäringsbalans och en minskad energiförbrukning. De har gett såväl positiva som negativa utfall. Bergström *et al* (2006) konstaterar t ex i ett försök att det var mindre kväveläckage i ett konventionellt jordbruk jämfört med ett ekologiskt. Dock ska man ha i åtanke när man läser detta att om man enbart skulle använda sig av handelsgödsel – vad ska vi då göra med den organiska gödseln?

Som exempel på att ekologiskt lantbruk fodrar mindre energi hänvisar jag till en jämförande studie (Stadig *et al*, 2001) mellan ekologisk och konventionell mjölkproduktion från 1999 där

det kunde konstateras att det åtgår 20-30 % mindre energi i ett ekologiskt system. Den minskade energiåtgången berodde främst på att det användes mer egenproducerat grovfoder och mindre importerat kraftfoder. I samma artikel står det dock att för de livsmedel som kräver mer mekanisk bearbetning kan det vara så att det ekologiska lantbruket fordrar mer energi än det konventionella pga att det ekologiska jordbruket ännu är beroende av fossila bränslen precis som det konventionella. Min åsikt är följaktligen att det är väldigt svårt att generalisera och att "välja sida" eftersom det finns så många olika aspekter att ta i beaktande. Enligt min mening behövs det fler studier kring hur vi effektiviserar det ekologiska brukandet. En representant från KRAV¹⁰ säger i en intervju att man måste titta på helheten i ett ekologiskt jordbruk och ha ett mer långsiktigt perspektiv. Man kan inte bara jämföra ett skifte med ett annat.

Regelverk

Under intervjuerna var det ingen som var direkt positivt inställd till KRAVs regler. De flesta ansåg att vissa av reglerna inte är omsättbara i praktiken och att de borde ses över. Jag upplever det som att det ofta var de regler som går emot den egna produktion som ansågs vara löjliga. Jag kan därigenom inte peka ut en speciell regel som genomgående verkar otydlig eller felaktig. Något som är motsägelsefullt i intervjuerna är att det framkommer att KRAV anses ha för strikta regler samtidigt som det är "flummigt". Är inte det paradoxalt? Det skulle kunna vara så att ekologiskt i det stora hela betraktas som flummigt men att KRAVs regler skiljs från detta. Eller så skulle det kunna vara så att det anses att KRAV har så många regler att det blir svårt att hålla ordning på dem vilket gör att det blir flummigt.

I Hults & Andresens examensarbete (2000) var de starkaste argumenten för att *inte* bli ekologisk just reglerna och kontrollen. Representanten från KRAV poängterar att man måste komma ihåg att skilja på reglernas ursprung. Vissa regler utarbetas av EU-kommissionen och där är det politiken som styr. Exempel på en EU-regel är den dubbla karensen. EU-regler kan verka mer byråkratiska pga att processen ser ut som den gör och pga det ständiga kompromissandet som i slutändan ska passa alla medlemsländer. När det gäller KRAVs regler så finns det en tillsatt regelkommitté bestående av KRAVs regelansvarige, konsumentrepresentanter, lantbrukare och representanter från livsmedelsbranschen. De utarbetar tillsammans förslag på riktlinjer som sedan skickas på remiss och då ges allmänheten möjlighet att tycka till.

När det gäller dispenser för KRAVs regler kommenterar KRAVs representant det genom att säga att det egentligen inte finns några möjligheter alls till att få dispens. Det står uttryckligt i förordningen att dispens endast ges vid foderförsörjningsproblem i samband med missväxt och det är då den nationella myndigheten (Jordbruksverket) som beslutar om detta.

Ekonomi

Lund *et al* (2002) och Padel (2001) har i tidigare studier påvisat att ekonomin är väldigt viktig vid en omläggning. Så var också fallet i min studie. Min spontana reaktion i den ekonomiska frågan är att huruvida man skulle tjäna på en övergång beror på gårdens förutsättningar och hur beräkningarna görs och det åskådliggörs även i intervjuerna. Eftersom jag kom som en representant från Milko blev jag inte förvånad över att det framkom att om lantbrukaren skulle få mer betalt (t ex merpris under hela karensen) skulle det vara lättare att lägga om produktionen. Lantbrukarnas svar kan således ha blivit färgade av detta såvida de upplevde att jag skulle kunna påverka Milko att ge dem en högre ersättning.

¹⁰ Intervju med Helena Engström, KRAV, April 2008

Kunskap

Det efterfrågas mer information om ekologisk odling och om regelsamlingen. Bergkvist & Fredriksson (1998) påvisade i deras studie att ekologiska mjölkproducenter i jämförelse med konventionella i större utsträckning omger sig med mer information genom t ex tätare kontakter med rådgivare. De åskådliggjorde även att de ekologiska oftare hade en högre utbildningsnivå, var yngre och hade en annan yrkeserfarenhet i botten. Om det är på det viset skulle det kunna vara så att de som är positiva till det ekologiska själva eftersöker information medan de som inte är lika positiva måste få informationen serverad för att det ska bli en förändring. Det är emellertid så att man måste vilja ha information för att vara mottaglig för den. Något som också ska tas i beaktande i samband med detta är att mycket beror på vilken informationens avsändare är. Det kan vara stor skillnad beroende på om det är en myndighet som påstår något eller om det är grannen.

Djurhållning

Faktorer som påverkar djurvälståndet i ett ekologiskt lantbruk verkar vara det område där det finns flest saker att argumentera mot. Det kan även vara så att det är där man letar efter argument eftersom det är lätt att få medhåll i det som rör djurvälstånd. Man ska dock komma ihåg att de flesta lantbrukare är måna om att deras djur ska ha det bra, de flesta mjölkbönder är det för att de gillar kor! De regler som har ansetts vara problematiska är de som rör utfodring, betesgång, avel, avmaskning och att ge kalvar helmjolk. Det kommenterades även att det är svårare att få avsättning för tjurkalvar i ekologisk produktion. 3-dagarsregeln var något som många hade åsikter om men som få ansåg vara ett problem. Jag har tidigare i mitt arbete nämnt att jag ville jämföra om det skulle vara ett större problem att ge helmjolk för de i den norra delen av intervjuområdet. Efter att ha gjort mina intervjuer måste jag säga att det inte finns något som pekar på det. Vad den regeln anbelangar så verkar det vara som med de flesta reglerna, hur stort problem de medför är beroende av gårdens förutsättningar.

KRAVs representant kommenterar reglerna för betesgång med att säga att hon inte tycker att det är ett så ouppnåeligt mål att minst hälften av grovfoderintaget ska utgöras av bete. Har man för lite mark för det så har man inte bra förutsättningar för att bli ekologisk. Beträffande 3-dagarsregeln så finns det en studie (Lidfors *et al*, 2004) som visade att när kalvarna skiljdes från kon efter 4 respektive 7 dygn var de mer stressade jämfört med när de separerades efter 1 dygn vilket ofta görs i ett konventionellt system. KRAVs representant kommenterar detta genom att säga att man ska komma ihåg att det är *minst* 3 dygn som gäller, det ska alltså eftersträvas att kon och kalven ska ha kontakt så länge som möjligt. Sedan ska man även ha i åtanke att kon och kalven inte behöver vara med varandra hela tiden, det naturliga är att de är ifrån varandra under kortare perioder eftersom de är gömmare. KRAVs representant kommenterar avelsarbetet i ekologisk produktion med att säga att det ska vara så naturligt som möjligt och att det är anledningen till att inte embryotransfer eller sorterad sperma är accepterat.

Jag skulle vilja avsluta detta stycke med att referera till Höckert *et al* (2000). De understryker, i ett arbete om djurskydd i ekologiska och konventionella system, att ekologiskt brukande skulle kunna medföra ökade risker för djuren. Det fodras nämligen mer tid, pengar och kunskap för lantbrukaren att bedriva produktionen enligt KRAVs regler. Men det påpekas samtidigt att hur djurhållningen utövas är upp till den enskilda lantbrukaren. Det går därför inte att konstatera vad av ekologisk eller konventionell produktion som är bättre ur djurvälståndssynpunkt.

5. Slutsatser

Under intervjuerna uppkom såväl motiv för att bli ekologisk som för att inte bli det. Lantbrukarnas åsikter kan sammanfattas med nedanstående punkter. Som beskrivet under rubrik 4 har dessa punkter även stöd i litteraturen och framstår därför som viktiga faktorer.

Motiv för lantbrukare att ställa om till ekologisk mjölkproduktion

De anledningar som uppkom under intervjuerna för att bli KRAV-ansluten var;

- Förbättrad ekonomi
- Överensstämmer med lantbrukarens ideologi
- En utmaning

Motiv för lantbrukare att *inte* ställa om till ekologisk mjölkproduktion

De skäl som omnämndes under intervjuerna för att inte bli KRAV-ansluten var;

- Försämrade ekonomi
- Överensstämmer inte med lantbrukarens ideologi
- Otydliga regler
- För lite mark
- Svårare att odla
- Oviss framtid

Vad skulle få en lantbrukare att ställa om från konventionell till ekologisk mjölkproduktion?

Oavsett de motiv som framkom under intervjuerna för att bli respektive att inte bli ekologisk fanns det vissa faktorer som, om de skulle uppfyllas, skulle kunna leda till att fler lantbrukare lägger om sin produktion. De faktorerna var tillgång till mer mark, ett förändrat regelverk, en ökad ersättning samt mer kunskap inom ämnet. Huruvida lantbrukarna verkligen skulle ställa om ifall dessa faktorer skulle uppfyllas är emellertid något som endast framtiden kan utvisa.

6. Reflektioner

Jag tror att det idag kan vara svårare att få bönder att ansluta sig till olika föreningar såsom KRAV för att de, precis som allmänbefolkningen i stort, är mer medvetna och analyserande än vad de har varit tidigare. Det har visat sig bland de jag har träffat, och jag tror att det är fler bönder som stämmer in när jag påstår att många bönder vill leva med naturen och inte utarma den. När lantbrukarna analyserar KRAV som är detsamma som ekologiskt ur konsumentens synpunkt känner många att det är ett för stort antal regler som är motsägelsefulla, och inte är applicerbara i praktiken, för att det ska vara rätt väg att gå.

Vissa påstår att vi står på tröskeln till ett paradigmskifte, dvs att det nu sker sådana förändringar av grundläggande antaganden som är så stora att det resulterar i ett helt nytt tankemönster. Oavsett om jordbruk bedrivs på ett ekologiskt eller konventionellt sätt så hoppas jag hur som helst att alla ska eftersträva ett *uthålligt* lantbruk som lever kvar in i framtiden och kan brukas av kommande generationer.

Referenser

Tidskrifter

- Bergström, L. Aronsson, H. Torstensson, G. 2006. Nutrient use efficiencies and leaching of organic and conventional cropping systems in Sweden. *Agronomy Journal* 98:3, 603-615.
- Bergkvist, L. Fredriksson, K. 1998. Ekologisk mjölkproduktion – varför ställer vissa om medan andra låter bli? *FAKTA Jordbruk nr 10*.
- Darnhofer, I. Schneeberger, W. Freyer, B. 2003. Converting or not converting to organic farming in Austria: Farmer types and their rationale. *Agriculture and Human Values* 22, 39-52.
- Fairweather, J. 1998. Understanding how farmers choose between organic and conventional production: Results from New Zealand and policy implications. *Agriculture and Human Values* 16, 51-63.
- Hamilton, C. Hansson, I. Ekman, T. Emanuelson, U. Forslund, K. 2002. Health of cows, calves and young stock on 26 organic dairy herds in Sweden. *The Veterinary Record* 150, 503-508.
- Hamilton, C. Hansson, I. Ekman, T. Emanuelson, U. Forslund, K. 2006. Mastitis and related management factors in certified organic dairy herds in Sweden. *Acta Veterinaria Scandinavica* 2006, 48:11.
- Lidfors, L. Stehulova, I. Spinka, M. 2004. *Ko-kalvseparation: Mindre stress när mjölkkor och kalvar skiljs tidigt. FAKTA Jordbruk nr 13*.
- Lund, V. Hemlin, S. Lockeretz, W. 2002. Organic livestock production as viewed by Swedish farmers and organic initiators. *Agriculture and Human Values* 19, 255-268.
- Padel, S. 2001. Conversion to organic farming: a typical example of the diffusion of an innovation? *Sociologia Ruralis* 41, 40–61.
- Svensson, C. Hessle, A. Höglund, J. 2000. Parasite control methods in organic and conventional dairy herds in Sweden. *Livestock production science* 66, 57-59.
- Rigby, D., Young, T. Burton, M. 2001. The development of and prospects for organic farming in the UK. *Food Policy* 26, 599–613.
- Vaarst, M. Alban, L. Mogensen, L. Milan, S. Thamsborg. Kristensen, E S. 2001. Health and welfare in danish dairy cattle in the transition to organic production: problems, priorities and perspectives. *Journal of Agricultural and Environmental Ethics* 14, 367-390.
- Åkerfeldt, Y. Alarik, M. Stabo, S. 2007. Hur mår de ekologiska djuren? *Ekologiskt lantbruk* 1/2007, 6-8.

Examensarbeten

Fåhraeus, U. 2000. ”...inte religiöst ekologisk...” En studie av lantbrukares föreställningar före beslut om omläggning till ekologisk produktion. *Sveriges lantbruksuniversitet, Institutionen för landskapsplanering, Agronomprogrammet*. Examensarbete.

Hult, E. Andresen Nylén, C. 2000. Varför ekologiskt lantbruk? *Sveriges lantbruksuniversitet, Institutionen för landsbygdsutveckling*. Examensarbete.

Höckert, J. Ljungström, B. Risberg, J. Stjernman, L. 2000. Mår ekologiska djur bättre? – en jämförelse mellan ekologiskt och konventionellt djurskydd. *Sveriges lantbruksuniversitet, Centrum för uthålligt lantbruk*.

Böcker

Alvesson, M. Skoldberg, K. 2000. Reflexive methodology: Interpretation and research, 4-7. *Danmark, Sage Publications*.

Hallgren, L. Ljung, M. 2005. Miljökommunikation, 181. *Lund, Studentlitteratur*.

Trost, J. 2005. Kvalitativa intervjuer, 7-136. *Uppsala, Studentlitteratur*.

Rapporter

Byström, S. 2002. Jämförelse mellan ekologisk och konventionell mjölkproduktion – Öjebynprojektet 1995-1998. *Nytt från institutionen för norrländsk jordbruksvetenskap nr 3*.

Lund, V. 2003. Djurhälsa och djurvälstånd i ekologiskt lantbruk. *Centrum för uthålligt lantbruk*.

Nordström Källström, H. 2002. Att vara lantbrukare eller inte. En studie av förutsättningar för livskraftigt lantbruk i tre nedläggningsdrabbade områden i Sverige. *Rapport 2002:10. Jordbruksverket, Naturvårdsverket, Riksantikvarieämbetet*.

Stadig M, Cederberg C, Nilsson B, Wallén E. 2001. Livscykelanalys av konsumtionsmjölk. *SIK och Svensk Mjölk*.

Internet

IFOAM. April 2008. http://www.ifoam.org/about_ifoam/principles/index.html

KRAV. April 2008. <http://www.krav.se/sv/>

KRAV, Sifo-undersökning. April 2008. [http://www.krav.se/sv/Om-KRAV/Krav-market/SIFOs-varumarkesundersokning-/](http://www.krav.se/sv/Om-KRAV/Krav-market/SIFOs-varumarkesundersokning/)

Milko. April 2008. <http://www.milko.se/templates/Page.aspx?id=579>

Statens jordbruksverk. April 2008. www.sjv.se

Statens jordbruksverk, jordbruksstatistik. April 2008.

<http://www.sjv.se/download/18.b1bed211329040f5080002882/11.+Ekologisk+produktion.pdf>

Bilaga 1. Mejl till informanterna

Hejsan!

Marie Sjölin heter jag, är uppväxt på en mjölkgård i Jämtland, och jag läser nu till husdjursagronom i Uppsala.

Under våren kommer jag att skriva en uppsats i samarbete med Milko som kommer att handla om vad som skulle få en konventionell mjölkbonde att ta steget över till ekologisk produktion.

Jag kommer att göra en intervjustudie med ett antal lantbrukare inom Milkoland och därefter göra en skriftlig sammanställning.

Min fråga till dig är därför om du skulle vara intresserad av att medverka i mitt arbete genom att ställa upp på en intervju? Rent praktiskt kommer det i så fall att gå till så att jag åker hem till dig (eller om du hellre vill träffas någon annanstans) och ställer lite frågor kring ekologisk mjölkproduktion. Intervjun kommer att ta ca 1-2 timmar och dina synpunkter kommer sedan att finnas med i min uppsats (du kommer naturligtvis att vara anonym).

Är du intresserad? I så fall undrar jag vilket datum som skulle passa för att göra intervjun?

Med förhoppning om ett positivt bemötande!

Hälsningar,

Marie Sjölin

Bilaga 2. Intervjuguide

Vad skulle få dig att ta steget över till ekologisk produktion?

Gården och den sociala situationen

- Kan du berätta för mig om vem du är?
 - ⇒ Familj
 - ⇒ Gården, areal
 - ⇒ Produktionsform, antal djur, odlingsmöjligheter, hur länge bonde? Annat yrke/utbildning i botten?
 - ⇒ Vilka förändringar har gjorts?
 - ⇒ Planer inför framtiden
 - ⇒ Har du fått och sett CDn om ekologiskt lantbruk från Lärcentrum Vansbro (utskickad av Milko)? Vad tyckte du om den i så fall?
 - ⇒ Inställning till ekologiskt lantbruk i stort?

Från konventionell till ekologisk

- Hur ställer du dig till en eventuell övergång från att vara konventionell till ekologisk?
 - ⇒ Skulle det innebära stora omställningar?
 - ⇒ Förtroende för märkning av produkter?
- Vilket skulle vara det viktigaste motivet för att du skulle bli ekologisk?
- Vilket skulle vara det viktigaste motivet för att du **inte** skulle bli ekologisk?
- Vilken inställning tror du att mjölkbönder i närområdet har till ekologiskt lantbruk?
 - ⇒ Vilka motiv tror du de ser för att bli respektive inte bli ekologisk?

Milko

- Vad anser du om Milkos kampanj för att få in mer ekologisk råvara?
 - ⇒ Genom t ex inspirationsträffar.

Reglerna

- Vad anser du om regelsamlingen som ska följas i samband med KRAV-produktion?

Djurhållning

- Hur ser du på djurhållningen i ekologiskt lantbruk?
 - ⇒ 3-dagarsregeln
 - ⇒ Helmjölk (minskat stöd)
 - ⇒ Rastning
 - ⇒ Avmaskning
 - ⇒ Karenstid

- Hur ser du på att det efter nyåret 2007/2008 blev bestämt att 100 % av fodret till ekokor ska vara ekologiskt?
 - ⇒ *Ser du några motsättningar i detta?*
 - ⇒ *På vilket sätt skulle det vara positivt?*
 - ⇒ *Hur skulle man kunna göra för att åstadkomma detta på ett smidigt sätt?*
 - ⇒ *Vad tror du om de ekologiska kraftfodren från Lantmännen?*
 - ⇒ *Hur tror du man bäst tillgodoser kornas proteinbehov för att undvika problem i samband med utfodringen?*

Markbrist

- Vad anser du om problem i samband med markbrist?
 - ⇒ *Semesterboende?*
 - ⇒ *Arrenderad mark?*
 - ⇒ *Odlingsmöjligheter?*
 - ⇒ *Spruta?*

Ekonomi

- Hur tror du att din ekonomi skulle förändras?
 - ⇒ *Hur ser ekonomin ut idag?*
 - ⇒ *Oro för minskat nationellt stöd vid eventuell omställning?*
 - ⇒ *Skulle du känna oro inför eventuell minskad avkastning vid omställning?*

Information/kunskap

- Känner du att du har tillräcklig kunskap för en omställning?
 - ⇒ *"man blev mera bonde"*
 - ⇒ *Tror du kurser/studiecirklar eller liknande skulle göra någon skillnad?*

Övrigt

- Om du fick en chans att meddela ett budskap direkt till politikerna, hur skulle det se ut då?
- Är det något som du känner att jag inte har tagit upp som du skulle vilja framföra?

Bilaga 3. Intervju med Helena Engström, KRAV

Definitioner: EU = regeln har stöd i EG-förordningen. K = regeln är KRAVs egen. IBS = regeln har stöd i IFOAM Basic Standards. **Det i fet stil är mina frågor.** *Det som är kursivt är taget från regelsamlingen.* Det i normal text är Helenas svar.

3-dagarsregeln

⇒ **Hur ser regeln ut?**

”Kalvar, lamm och killingar ska dia åtminstone under hela råmjölkperioden och därefter huvudsakligen födas upp på det egna djurslagets oprocessade KRAV-certifierade mjölk till 12 (kalv), 8 (lamm), respektive 6 (killing) veckors ålder. (EU) För mjölkproducerande djur är råmjölkperioden minst 3 dygn, se även regel 5.2.1 om samvaro mellan mor och avkomma. (K)”

⇒ **Är det några förändringar på gång?**

Helena säger att hon inte kan svara på frågor om förändringar, det ligger inte på hennes bord. Hon säger att det antagligen inte är någon som kan ge mig svar. Det är för tidigt för att få besked. [I KRAVs regelsamling står det dock att arbete med att förbättra reglerna pågår ständigt. Regelförändringar ska publiceras åtminstone två gånger per år.]

⇒ **Hur anser du att man bäst löser det i praktiken?**

KRAV vill egentligen inte sätta några minimimått (som t ex minst 3 dygn) för då eftersträvas endast det. Helst vill man ju att kon och kalven ska vara tillsammans så länge som möjligt. Sen ska man även komma ihåg att kalven inte behöver vara med kon hela tiden, det naturliga är att de inte är det eftersom de är gömmare.

Betesregeln

⇒ **Hur ser bestämmelserna kring stödutfodring ut?**

”Betet ska för idisslarna utgöra minst hälften av det dagliga torrsbstansintaget. För mjölkkor och ungtjurar kan en lägre andel tillåtas under delar av perioden, betet ska dock utgöra minst hälften av grovfoderintaget. För mjölkkor gäller att det dagliga betesintaget dock ska vara minst 6 kg ts. Vid betesbrist på grund av torka (ej begränsad tilltagen betesareal) accepteras lägre intag, detta ska dokumenteras. (K)”

⇒ **Är det några förändringar på gång?**

Ej svar.

⇒ **Hur anser du att man bäst löser det i praktiken? Framför allt med hänsyn till markbrist.**

Det är bara bra om korna får välja själva mellan att gå på bete och att vara i lösdrift för dem som har det så. Reglerna styr inte så, det ska fungera för gården. Jag tycker inte att det är ett så ouppnåeligt mål att minst hälften av grovfoderintaget ska utgöras av bete. Har man för lite mark för det så har man inte bra förutsättningar för att bli ekologisk. Man kan inte ”knöckla in allt med skohorn”.

Dubbel karens

⇒ **Hur ser regeln för dubbel karens ut?**

”För preparat med fastställd karenstid gäller:

– *dubbel karenstid jämfört med den som fastställts av Statens Livsmedelsverk (EU)*

För preparat med noll dagars karenstid gäller:

- 2 dygn (K) (IBS)

Djur som behandlats med kemiskt syntetiska läkemedel fler än 2 gånger under ett år, eller djur med kortare livslängd än 12 månader som behandlats mer än en gång under sin livstid, ska genomgå en ny karensperiod.”

- ⇒ **Varför är det egentligen dubbel karens?**

Man ska komma ihåg att karensreglerna utgår från EUs och IFOAMs direktiv. Anledningen till att det är dubbel karens är att det ska utgöra en extra försiktighetsåtgärd.

Avel

- ⇒ **Hur ser reglerna för avel ut? Sorterad sperma/embryotransfer?**

*”Djur av ras som ej kan para sig eller föda naturligt kan inte KRAV-certifieras. Användning av sperma från embryotransfertjurar (ET) är tillsvidare tillåten. (K) (IBS)
Djurmateriel med ET i härstamningen bör undvikas men är tillåtet för att inte begränsa avelsurvalet till ekologiska besättningar.”*

- ⇒ **Är det några förändringar på gång?**

Ej svar.

- ⇒ **Anser ni inte att ni arbetar mot det nationella avelsarbetet?**

För att värna om de ekologiska värden som KRAV står för så förespråkas naturlig produktion. Det är viktigt gentemot marknaden. Syntetiska aminosyror är en annan sak som många argumenterar för att det vore miljövänligare att använda. Men det handlar om att man på sikt inte vet vad som händer.

Transporter

- ⇒ **Hur ser ni på att djur som är KRAV-certifierade ofta får transporteras längre än konventionella?**

Slakterier läggs ner. KRAV vill naturligtvis att det ska finnas lokala slakterier men styr inte över var slakterierna ska vara. Det är en knepig fråga.

- ⇒ **Hur ser framtidsplanerna ut?**

Ej svar.

Traktorkörning

- ⇒ **Många har kommenterat att det blir mer traktorkörning i ett ekologiskt jordbruk än i ett konventionellt. Hur ser ni på det?**

Om man jämför ett skifte med en annat så kanske utkomsten ser ut så men man måste titta på helheten.

Vilka bestämmer?

Många lantbrukare nämner att ”det verkar som om de som gör reglerna sitter och hittar på, de har ingen verklighetsanknytning”.

- ⇒ **Vilka utarbetar reglerna? Hur går processen till? Vilken bakgrund har de som avgör hur reglerna ska se ut?**

Först och främst måste man komma ihåg att många regler utarbetas via EU. EUs regler (t ex karensen) kan anses mer byråkratiska, det är mycket politik som styr. Som exempel kan nämnas att det kan vara mer av ett ”köpsläende” där ”ni får inte göra så här om inte vi får göra så här”. Sedan är det ett kompromissande som i slutändan ska passa alla medlemsländer. När det gäller KRAVs regler så finns det en regelkommitté bestående av den regelansvarige på

KRAV, representanter från konsumentensidan, lantbrukare och representanter från livsmedelsbranschen. De utarbetar förslag som skickas på remiss som alla har möjlighet att svara på, även allmänheten. Efter det behandlas remissvaren.

Dispenser

Vissa förargas över att det ges dispenser till KRAV-bönder. Senast igår var det på lokala nyheterna att Milko blir kritiserade för att saluföra mjölk som ekologisk trots att de jämtländska mjölkbönderna har fått tillfällig dispens och får köpa in 15 % konventionellt odlad foder.

⇒ **Hur lätt är det egentligen att få dispens? Hur ofta händer det?**

Det finns egentligen inga möjligheter att få dispens. Det står uttryckligt i förordningen. Det gäller enbart vid problem med foderförsörjning i samband med missväxt och då är det den nationella myndigheten (Jordbruksverket) som beslutar detta.

Nr	Titel och författare	År
247	Beteende och renhet hos kalvar på självrengörande golv Behaviour and cleanliness in dairy calves on selfcleaning floors Hanna Bannbers	2007
248	Utfodring och hälsa hos privatägda ridhästar Anna Henricson	2007
249	Alpacka – en utfodringsstudie i fält A field study on feeding of Alpacas in Sweden Pernilla Folkesson	2007
250	Torvströ till svenska mjölkkor Peat Litter to Swedish Dairy Cows Karin Andersson	2007
251	Gradvis avvänjning av smågrisar Therese Rehn	2007
252	Inverkan av utfodringsnivå och miljö på reproduktion och hållbarhet hos rekryteringskvigor Lisbeth Johansson	2007
253	Peas as feed for dairy cows David Galméus	2008
254	Glycerol till mjölkkor – effekter på våmmetabolismen Glycerol to dairy cows – effects on the rumen metabolism Karin Kullberg	2008
255	Use of different management routines in order to minimize heat stress in Murrah buffaloes in hot and humid climate Malin Langenfors	2008
256	Tre träningsmetoder för att vänja hästar vid ett skrämmande stimulus Three training methods for horses, habituation to a frightening stimulus Kristina Olsson	2008
257	Assesement of temperamental traits in four year old Swedish Warmblood horses Ylva Höög	2008
258	Diet related changes in the gastrointestinal microbiota of horses Annamaria Vörös	2008
259	Drank som proteinkälla till Regnbågslax (Onchorhynchus mykiss) Markus Andersson	2008

I denna serie publiceras examensarbeten (motsvarande 15 eller 30 högskolepoäng) samt större enskilda arbeten (15-30 högskolepoäng) vid Institutionen för husdjurens utfodring och vård, Sveriges Lantbruksuniversitet. En förteckning över senast utgivna arbeten i denna serie återfinns sist i häftet. Dessa samt tidigare arbeten kan i mån av tillgång erhållas från institutionen.

DISTRIBUTION:
Sveriges Lantbruksuniversitet
Institutionen för husdjurens utfodring och vård
Box 7024
750 07 UPPSALA
Tel. 018-67 28 17
